

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Katedra školní a sociální pedagogiky - Oddělení rodinné
výchovy

Integrace dětí jiných národností v prostředí základní školy

Autor: Eva Dudová
Vedoucí práce: PhDr. Miroslava Kovaříková, Ph.D.

Praha 2008

Integrace dětí jiných národností v prostředí základní školy

Diplomová práce je zaměřena na problematiku integrace dětí jiných národností v prostředí základní školy. Podle statistických údajů dochází v České republice ke zvyšování počtu cizinců a také dětí jiných národností na základních školách. Proto se práce zabývá přístupem orgánů státní správy k této problematice, např. vypracování konkrétních programů na usnadnění integrace, stanovení klíčových předpokladů pro integraci, změny v legislativě apod. V prostředí školy se jako důležitý předpoklad jeví aspoň základní znalost o jiných národnostech, které jsou na základní škole zastoupeny nejčastěji. Z toho důvodu je část práce zaměřena na charakteristiku těchto národností. Práce se nevěnuje problematice romské národnosti.

Ve výzkumné části se uvádí výsledky dotazníkového šetření, jehož cílem bylo zmapování situace na 2. stupni pražských základních škol. Hlavním úkolem bylo na získání praktických zkušeností učitelů a ředitelů škol. Následně na základě těchto odpovědí byla vypracována doporučení pro školy, jaké postupy se osvědčily při integraci dětí jiných národností.

Integration of children with different nationality in elementary school

This master thesis focuses on problems with integration of children with different nationality in elementary school. According to statistical data there is increase of foreigners and children with different nationality in elementary schools in the Czech Republic. This thesis deals with attitude of authorities to this problem, e.g. elaboration of programs contributes to integration, change of legislation etc. There is an important condition in school to have basic knowledge about different nationalities which are most frequent in elementary school. For that reason is part of thesis focused on characteristic of these nationalities. The objective of the thesis is not to deal with Romany nationality.

The practical part includes results of questionnaire. The goal was to monitor situation in elementary schools in Prague (6th - 9th classes). The main purpose was to get experience from teachers and schoolmasters. On the basis of these results there were elaborate recommendations for elementary school according to methods which works well in integration of children with different nationality.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr.

Miroslavy Kovaříkové, Ph.D. a že jsem citovala všechny použité informační zdroje.

Praha, 7.4.2008

podpis

Poděkování

Své vedoucí diplomové práce PhDr. Miroslavě Kovaříkové, Ph.D. děkuji za všestrannou pomoc a cenné rady, které mi v průběhu mé práce s ochotou poskytovala.

Dále chci poděkovat všem členům oddělení rodinné výchovy za jejich podporu, bez které by tato práce nemohla být vypracována.

Také všem zúčastněným školám za cenné informace při dotazníkovém šetření.

V neposlední řadě děkuji své rodině za pomoc a porozumění, které mi poskytovala v průběhu celého studia.

Úvod.....	7 -
1. Integrace cizinců - koncepce.....	9 -
1.1. Obecné principy koncepce.....	9 -
1.2. Cílová skupina.....	12 -
1.3. Finanční zajištění.....	13 -
1.4. Situace v České republice.....	13 -
2. Obecná charakteristika cizinců v České republice.....	14 -
2.1. Počet cizinců v ČR.....	14 -
2.2. Zahraniční a vnitřní migrace.....	15 -
3. Právní rámec problematiky menšin a migrantů.....	17 -
3.1. Občan.....	17 -
3.2. Cizinec.....	18 -
3.2.1. Rozdělení cizinců pobývajících v České republice.....	19 -
3.3. Uprchlíci.....	21 -
3.4. Národnostní menšiny.....	21 -
4. Klíčové předpoklady integrace.....	23 -
4.1. Znalost českého jazyka.....	23 -
4.2. Ekonomická soběstačnost cizince.....	24 -
4.3. Orientace cizince ve společnosti.....	24 -
4.4. Vztahy cizince s členy majoritní společnosti.....	25 -
5. Vzdělávání.....	27 -
5.1. Zastoupení dětí jiných národností na základních školách.....	27 -
5.2. Vzdělávání dětí cizinců.....	29 -
5.3. Vzdělávání - principy.....	29 -
5.4. Práva a povinnosti.....	31 -
6. Sociokulturní aspekty.....	32 -
6.1. Komunikace.....	32 -
6.1.1. Hodnoty.....	33 -
6.1.2. Vnímání (percepce).....	33 -
6.1.3. Předsudky.....	34 -
6.1.4. Komunikační styl.....	34 -
6.2. Kultura.....	35 -
6.3. Kulturní dimenze.....	35 -
6.3.1. Dimenze moci.....	36 -
6.3.2. Dimenze individualismu a kolektivismu.....	36 -
6.3.3. Dimenze maskulinity a feminity.....	37 -
6.3.4. Dimenze nejistota a čas.....	37 -
6.3.5. Dimenze krátkodobá a dlouhodobá orientace.....	38 -
6.4. Proces adaptace.....	38 -
6.5. Subkultura.....	39 -
7. Charakteristiky vybraných národností.....	40 -
7.1. Vietnamci v České republice.....	40 -
7.1.1. Lunární Nový rok - největší svátek v roce.....	42 -
7.1.2. Narozeniny.....	42 -
7.2. Ukrajinci v České republice.....	43 -
7.2.1. Hodnoty a rozdíly.....	44 -

7.3.	Slováci v České republice.....	- 44 -
8.	Metody interkulturního vzdělávání.....	- 45 -
8.1.	Brainstorming.....	- 45 -
8.2.	Diskuze.....	- 45 -
8.3.	Skupinové vyučování.....	- 46 -
8.4.	Dramatizace a simulační hry.....	- 46 -
8.5.	Projektové vyučování.....	- 46 -
8.6.	Interkulturní vzdělávání ve škole.....	- 47 -
9.	Výzkumná část.....	- 49 -
9.1.	Metodika.....	- 49 -
9.2.	Charakteristika respondentů.....	- 49 -
9.3.	Hypotézy.....	- 50 -
9.4.	Vyhodnocení dotazníků.....	- 50 -
9.5.	Dotazník.....	- 52 -
9.6.	Zpracování výsledků výzkumného šetření.....	- 53 -
9.6.1.	Vyhodnocení otázky č. 1 - Zastoupení dětí odlišných etnických skupin.....	- 53 -
9.6.2.	Vyhodnocení otázky č. 2 - Aktivita napomáhající integraci.....	- 54 -
9.6.3.	Vyhodnocení otázky č. 3 - Znalost českého jazyka.....	- 55 -
9.6.4.	Vyhodnocení otázky č. 4 - Úspěchy při integraci.....	- 57 -
9.6.5.	Vyhodnocení otázky č. 5 - Problémy při integraci.....	- 58 -
9.6.6.	Vyhodnocení otázky č. 6 - Absolvované kurzy s multikulturní tematikou.....	- 60 -
9.7.	Validita výzkumného šetření.....	- 61 -
9.8.	Vyhodnocení hypotéz.....	- 61 -
9.9.	Závěr šetření.....	- 62 -
10.	Doporučení pro školy.....	- 63 -
10.1.1.	Integrace dětí jiných národností.....	- 63 -
10.1.2.	Jazyková bariéra u dětí.....	- 63 -
10.1.3.	Jazyková bariéra u učitelů.....	- 65 -
10.1.4.	Kurzy s multikulturní tematikou.....	- 66 -
10.2.	Nejdůležitější postupy při integraci.....	- 67 -
10.3.	Kontakty.....	- 67 -
10.3.1.	Pro školy.....	- 67 -
	Závěr.....	- 69 -
	Seznam literatury.....	- 71 -
	Přílohy.....	- 74 -

Úvod

Téma své diplomové práce jsem si vybrala z důvodu zvyšujícího se počtu dětí jiných národností na školách. Tato situace nastala nejenom v důsledku vstupu České republiky do Evropské unie, ale také z důvodu, že Česká republika přestala být pouze tranzitní zemí pro cizince z východních zemí, ale stala se často zemí cílovou.

Další důvod byla vlastní zkušenost s problematickou integrací thajského chlapce v mateřské škole. Proto jsem se rozhodla zmapovat situaci na 2. stupni základních škol, což odpovídá mé aprobaci.

V úvodní části diplomové práce se zaměřím na současnou koncepci integrace cizinců, která je součástí usnesení vlády z roku 2006, na koho je tato koncepce primárně zaměřena a také jaká je situace v České republice.

V další kapitole se věnuji statistickým údajům týkajících se počtu cizinců v České republice. Podrobněji rozeberu, z jakých zemí nejčastěji přicházejí cizinci do České republiky.

Kapitola č. 3 se orientuje na právní problematiku pobytu cizinců na území České republiky. Zabývám se zde vymezení pojmů občan, cizinec, národností menšiny apod.

V následující kapitole podrobně rozeberu klíčové předpoklady nezbytné pro úspěšnou integraci cizinců.

Protože se v diplomové práci zabývám otázkou integrace dětí na základní škole, věnuji se i statistickým údajům počtu dětí jiných národností na základních školách a také procentuelnímu zastoupení jednotlivých národností. Také popíši situaci v české legislativě (ve školském zákoně) týkající se vzdělávání dětí cizinců.

Kapitola č. 6 je zaměřena na nejdůležitější sociokulturní aspekty, které hrají důležitou roli ve školním prostředí. Jedná se zejména o komunikaci a faktory, které komunikaci ovlivňují (např. hodnoty, vnímání, předsudky či komunikační styl).

V rámci přiblížení nejčastěji zastoupených národností na základní škole jsem do své diplomové práce zařadila charakteristiku těchto vybraných národností. Nebudu se věnovat integraci Romů, protože toto téma považuji za tolik obsáhlé, že by bylo potřeba se mu věnovat v samostatné práci.

V závěru teoretické části se zaměřím na konkrétní metody, jaké jsou vhodné používat ve vyučování zaměřeném na integraci dětí jiných národností.

Výzkumná část mé diplomové práce spočívá v provedení dotazníkového šetření na 2. stupni pražských základních škol. Dotazník je zaměřený na ověření či vyvrácení následujících hypotéz:

1. Integrace dětí jiných národností je pro pražské základní školy aktuálním problémem, protože 2. stupeň základní školy navštěvuje významné procento dětí z etnicky odlišných skupin.
2. Pražské základní školy se dokáží bez problémů vyrovnat s integrací těchto dětí.
3. Zjištěné výsledky se budou lišit podle městských částí

Zajímají mě převážně praktické zkušenosti učitelů/učitelek a ředitelů/ředitelek při integraci dětí jiných národností na základní škole.

Každou otázku dotazníku podrobně analyzuji, výsledky prezentuji i ve formě grafu, a v závěrečném výstupu diplomové práce vypracovávám shrnutí pro školy, jak se s podobnými problémy při integraci dětí jiných národností vyrovnávají ostatní pražské základní školy.

1. Integrace cizinců - koncepce

V této kapitole bych ráda přiblížila koncepci, která je součástí usnesení vlády ČR z 8.2. 2006 č. 126. Tato koncepce zahrnuje nejenom teoretické vysvětlení problematiky integrace cizinců, ale také praktické záležitosti klíčové pro integraci, náročnost financování a na koho je koncepce primárně zaměřena. Věnuji se také aktuální situaci v České republice.

1.1. Obecné principy koncepce

V současné době se stala velmi naléhavou otázka migrace a přistěhovalectví. Jedním z důvodů je vstup České republiky do Evropské unie a tím pádem možnosti volného pohybu obyvatel. Další důvod je dlouhodobá migrace obyvatel z východu na západ.

Integrace cizinců je důležitá kvůli zachování sociální soudržnosti hostitelských společností a také pro ekonomický rozvoj. Zkušenosti z dalších evropských států ukázaly, že pokud se integraci cizinců nevěnuje dostatečná pozornost, může to vyústit v závažné problémy nejen pro migranty, ale i pro majoritní (hostitelskou) společnost. Přistěhovalci, kteří neměli možnost nebo zájem se řádně integrovat do společnosti mají větší problémy s nezaměstnaností, mají nižší vzdělání, kvalifikaci a nižší příjem. Tito lidé většinou žijí stranou od většinové společnosti a závažné je, že následně i jejich děti mají problémy s integrací. Proto je potřeba integrační politiku neustále rozvíjet, zdokonalovat a hlavně aplikovat.

„V obecné rovině lze integraci cizinců vymezit jako proces v jehož průběhu dochází ke sjednocování domácího obyvatelstva a přistěhovalců v jednu společnost. Definice pojmu „integrace cizinců“ se v rámci integračních politik jednotlivých států značně liší. Děje se tak v důsledku různého pojetí integrace, které může spočívat na úrovni jednotlivých států v široké škále přístupů k integraci od asimilace (tj. požadavku jednostranného procesu přizpůsobení, během něhož se imigrant vzdává všech odlišných jazykových, kulturních a sociálních charakteristik a stává se nerozeznatelným od majoritní společnosti) k multikulturalismu (který počítá s tím, že se vytvoří etnické komunity, které zůstanou odlišné od majoritní společnosti jak v oblasti jazykové, tak kulturní a sociálního chování).“¹

¹ Aktualizovaná koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, cit. 9.1.2008

V roce 1999 byly vládou České republiky zpracovány a schváleny Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky a následně připravena Koncepce integrace cizinců na území České republiky, která byla v roce 2000 přijata.

Z Koncepce vybírám cíle, které považuji za hlavní a nejdůležitější:

- Důraz na přibližování postavení cizinců s dlouhodobým pobytem v České republice a státních občanů České republiky.
- Princip rovného přístupu a rovných příležitostí pro cizince (právní postavení a ochrana, zaměstnávání, bydlení, vzdělávání, zdravotní péče...).
- Jednota a systematičnost v průběhu integrace, kontrola nad průběhem integrace.
- Podpora projektů v oblasti integrace cizinců (např. zvýšení informovanosti cizinců a státních občanů, sociální a právní poradenství pro cizince, jazyková vybavenost a další kvalifikace cizinců,...).

Na začátku roku 2004 převzalo agendu spojenou s koordinací integrace podle Koncepce Ministerstvo práce a sociálních věcí. Původně to spadalo do kompetence Ministerstva vnitra.

S ohledem na dosavadní realizaci Koncepce integrace cizinců a také s přihlédnutím k vývoji politiky integrace cizinců v zahraničí lze za největší nedostatek pokládat zaměření se pouze na přiznávání práv cizincům bez ohledu na sociální integraci.

Proto je potřeba klást zvýšený důraz na jednotlivce. Výsledkem má být samostatný, nezávislý jedinec, který je začleněný do společnosti. „Cizinec je vnímán především jako člen společnosti, nikoli jako příslušník určité komunity.“²

V roce 2004 byl vypracován dokument Společné základní principy politiky integrace přistěhovalců v Evropské unii, který má členským státům sloužit jako vodítko při formulaci státní integrační politiky. Za společné základní principy byly v tomto dokumentu označeny následující zásady:³

²

Aktualizovaná koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, cit. 9.1.2008

Aktualizovaná koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, cit. 9.1.2008

- Integrace představuje dynamický, obousměrný proces vzájemného přizpůsobování všech přistěhovalců a obyvatel členských států.
- Integrace vyžaduje úctu k základním hodnotám Evropské unie.
- Klíčovou úlohu v procesu integrace hraje zaměstnanost, která je ústředním předpokladem pro účast přistěhovalců, pro jejich příspěvek k hostitelské společnosti a pro zviditelnění tohoto příspěvku.
- Nezbytnou podmínkou integrace jsou základní znalosti jazyka, historie a institucí hostitelské společnosti; pro integraci je nezbytné, aby bylo přistěhovalcům umožněno **nabývat těchto znalostí**,
- Pro přípravu přistěhovalců, a zejména jejich potomků, na úspěšnější život a aktivnější účast ve společnosti má zásadní význam vzdělávání.
- Nezbytným předpokladem lepší integrace je přístup přistěhovalců k institucím, jakož i k veřejným statkům a soukromému zboží a službám na stejném základě jako státní občané a způsobem vylučujícím jakoukoli diskriminaci.
- Základním mechanismem integrace je častý styk mezi přistěhovalci a státními občany členského státu. Stryk mezi přistěhovalci a státními občany členského státu obohacují společná fóra, dialog kultur, vzdělávání o přistěhovalcích a jejich kulturách a povzbudivé životní podmínky v městských sídlištích.
- Projevování různých kultur a vyznání je zaručeno podle Charty základních práv a musí být chráněno vždy, když není v rozporu s jinými nedotknutelnými evropskými právy nebo s vnitrostátními předpisy.
- Integraci přistěhovalců napomáhá jejich účast na demokratickém procesu a při formulování integračních politik a opatření, zejména na místní úrovni.

Při tvorbě a provádění veřejné politiky je důležité mít na zřeteli promítnutí integračních politik a opatření do širokého portfolia příslušných politik a do všech úrovní veřejné správy a veřejných služeb (mainstreaming).

K průběžným úpravám politiky, hodnocení pokroku integrace a zefektivnění výměny informací je potřeba stanovovat jasné cíle, ukazatele a mechanismy jejich hodnocení.

Dosavadní integrace cizinců je založena na realizaci cílů z těchto koncepcí, které se doplňují. Je potřeba vytvořit jednotný a dlouhodobý rámec integrační politiky, který by mohl posloužit jako návod při integraci pro obce, kraje, nestátní neziskové organizace, zaměstnavatele a další subjekty, ale hlavně také pro cizince samotné.

Koncepce stanovuje čtyři základní body, které jsou prioritní při integraci cizinců. Jsou to:

- znalost českého jazyka
- ekonomická soběstačnost
- orientace cizince ve společnosti
- vztahy mezi cizincem a členy majoritní společnosti

Těmto klíčovým předpokladům se podrobněji věnuji v kapitole č. 4.

Proces integrace je dlouhodobá záležitost a ověření výsledků v některých oblastech je dosti problematické. Např. znalost českého jazyka lze potvrdit složením zkoušky a ekonomická soběstačnost je také měřitelnou veličinou, proto je možno výsledky statisticky zpracovat a vyvodit úspěšnost případně neúspěšnost integrace. Náročněji se hodnotí kritérium orientace ve společnosti a vztahy cizince ve společnosti. Zde se promítne často subjektivní hodnocení.

Bohužel se v České republice neustále projevuje absence ucelené migrační politiky při integraci cizinců.

1.2. Cílová skupina

Za nejdůležitější cíl byla vytyčena integrace cizinců, kteří na území ČR pobývají, případně chtějí pobývat dlouhodobě nebo trvale. Obecně lze říci, že cílovou skupinou jsou cizinci, kteří na území České republiky žijí legálně nejméně jeden rok. Pro stát a společnost je důležité usilovat o integraci cizinců, jejichž přítomnost v České republice je z dlouhodobého hlediska přínosná. Jedná se např. o vysokoškolsky vzdělané cizince.

Vláda schválila plán na zavedení tzv. zelených karet, které jsou určeny pro cizince ze zemí mimo Evropskou unii se zájmem pracovat v České republice. Tato karta by spojovala povolení k pobytu a pracovní povolení.

Do cílové skupiny nespádají státní občané členských států Evropské unie, protože mají garantovaný takový rozsah práv, který je srovnatelný s právem státních občanů České republiky. Také se bere v úvahu kulturní blízkost států EU. Proto jejich integrace nebyla stanovena jako prioritní.

Dále do této kategorie nespádají žadatelé o azyl.

1.3. Finanční zajištění

Financování realizace Koncepce integrace cizinců je každý rok schvalováno vládou České republiky. Prostředky jsou rozděleny mezi příslušná ministerstva a Český statistický úřad. Prostředky jsou velmi nedostačující, v roce 2004 bylo uvolněno 20 mil. Kč a v roce 2005 pouze 12 mil. Kč.

Jednotlivá ministerstva mohou dále uvolnit prostředky ze svých rozpočtů.

V současné době jsou finanční prostředky schvalovány pouze na jeden fiskální rok. Pro většinu organizací zabývajících se integrací cizinců by byl lepší rozpočet na delší dobu, ale toto víceleté financování je velmi problematické a také administrativně náročné.

1.4. Situace v České republice

Po roce 1989 se situace z pohledu migrace změnila. Česká republika přestala být tranzitní zemí a zařadila se k zemím cílovým.

Podle údajů statistického úřadu tvořili cizinci na konci roku 2002 1,8% obyvatel ČR. V současné době tvoří cizinci 3,8% obyvatel ČR. A toto procento do budoucna poroste.

Narůstající podíl imigrantů výrazným způsobem ovlivňuje veškeré sféry běžného života. „Imigranti přinášejí odlišnou kulturu a způsob života, včetně odlišného vzdělání, stravovacích návyků, sociálního chování či zdravotní péče.“⁴

⁴ Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, 9.1.2008

2. Obecná charakteristika cizinců v České republice

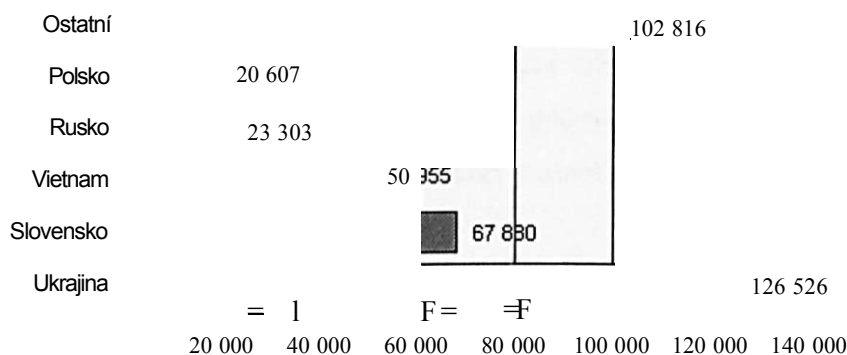
V této kapitole se věnuji statistickým údajům. Popíši, jakou část obyvatelstva České republiky tvoří cizinci pobývající na našem území, a také které národnosti to jsou. Přiblížím vývoj situace od roku 1995 až do současnosti.

2.1. Počet cizinců v ČR

„K 30. 11. 2007 Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie MV ČR v České republice evidovalo 388 910 cizinců, z toho 156 402 cizinců s trvalým pobytem, 232 508 cizinců s některým z typů dlouhodobých pobytů nad 90 dnů (tj. přechodné pobyty občanů EU a jejich rodinných příslušníků, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů zemí mimo - EU). Dále bylo v ČR Odborem azylové a migrační politiky MV ČR ke stejnému datu zjištěno 2 029 cizinců s aktuálně platným azylem. Celkový počet cizinců - včetně cizinců s aktuálně platným azylem - představoval 390 939 osob.“⁵

Podle grafu č. 1 lze pospat 5 nejčetnějších občanství cizinců v ČR k 31.12.2007. Nejvyšší počet cizinců v ČR tvoří občané Ukrajiny, a to 126 526 občanů. Následují slovenští občané s počtem 67 880, dále Vietnamci s 50 355 občany, Rusové s 23 303 občany a Poláci s 20 607 občany. Na občany ostatních zemí připadá počet 102 816 občanů.

5 nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR - k 31.12.2007
(Pramen: ŘS CPPMV ČR) - předběžné údaje

Graf. 1, zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu,cit. 10.2.2008

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu,cit. 10.2.2008

2.2. Zahraniční a vnitřní migrace

„V roce 2006 se do České republiky ze zahraničí přistěhovalo 66 125 cizinců a naopak, z ČR se do zahraničí vystěhovalo 31 388 cizích státních příslušníků. Migrační saldo (rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých osob) bylo 34 737 osob. Celkový obrat migrace (přistěhovalí a vystěhovalí cizinci) činil 97 513 osob. V rámci vnitřní migrace se v ČR přestěhovalo 22 973 cizinců.“⁶

Z grafu č. 2 je patrné, že v roce 2006 tvořili největší podíl přistěhovalců do České republiky občané Ukrajiny a to 45% (tj. 29 756 Ukrajinců). Přibližně stejný počet přistěhovalců byl ze Slovenska a Vietnamu, shodně 10%. Další podíl tvoří občané Ruska (7%) a občané Moldávie (4%). Celých 24% připadá na ostatní země. Konkrétní údaje popisuje příloha č. 1.

U grafu č. 3 je možno vyčíst vývoj počtu cizinců narozených v České republice od roku 1995 až do roku 2006. Jsou sledovány údaje o občanech Vietnamu, Slovenska, Ukrajiny, Ruska a ostatních zemí. Vietnamci narození v České republice mají zhruba setrvalý stav. Tvoří cca 30 - 40% všech cizinců narozených v ČR. Počet slovenských občanů narozených v ČR od roku 1995 do roku 2000 klesal. Od roku 2001 je možno zaznamenat mírný nárůst. U občanů Ukrajiny je tendence stoupající. U ruských občanů je stav přibližně vyrovnaný. A u občanů ostatních zemí je vývoj v rozmezí 25% - 38%.

Pokud se zaměříme na hledisko pohlaví, mezi cizinci převažuje počet mužů nad počtem žen. Podíl mužů - cizinců představuje 60% a počet žen - cizinek 40%.

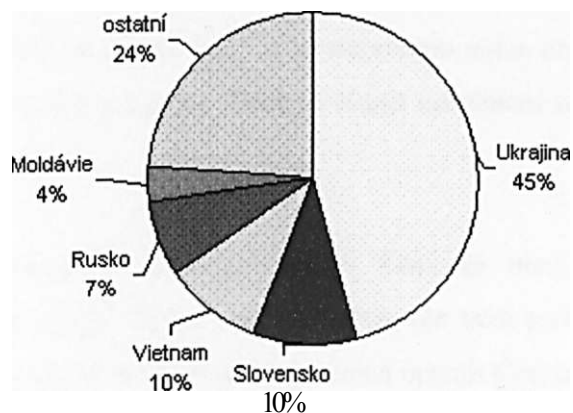
Z hlediska věku nejsilnější skupinu tvoří cizinci mezi 27 - 33 lety. Celkový přehled naleznete v příloze č. 2.

⁶ http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_migrace, cit. 10.2.2008

**Cizinci: přistěhovalí ze zahraničí
- podle státního občanství**

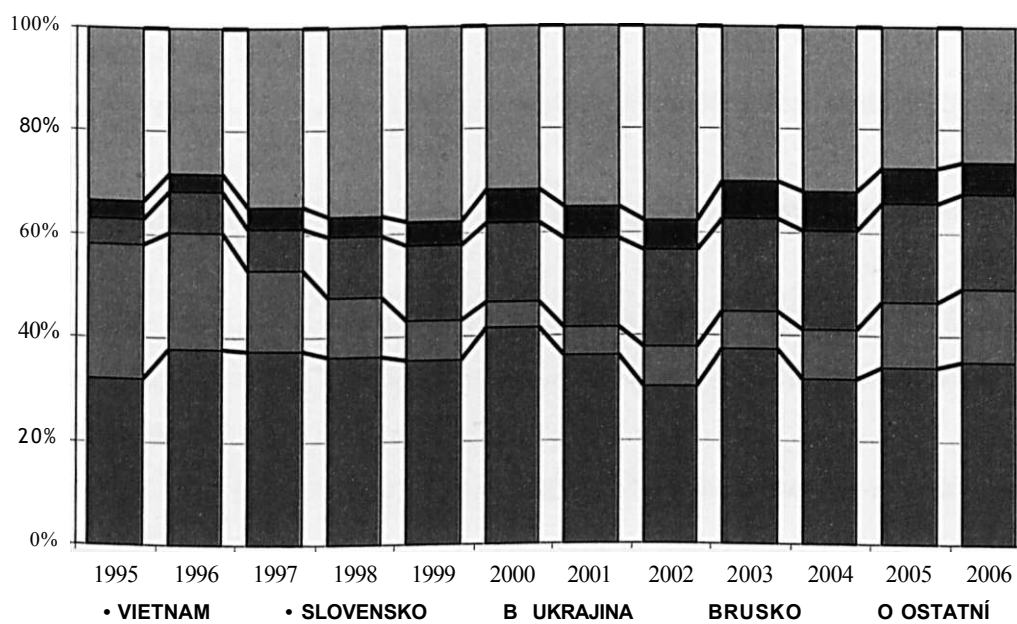
celkem 125 osob

rok 2006

Grafč. 2, zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinciMsf/kapitola/ciz_migrace, 23.2.2008

CIZINCI NAROZENÍ V ČR - PODLE STÁTNÍCH OBČANSTVÍ

Grafč. 3, zdroj: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/cizjnigrace>, 23.2.2008

3. Právní rámec problematiky menšin a migrantů

V této kapitole věnované právní problematice cizinců bych ráda rozdělila a charakterizovala kategorie obyvatel, se kterými se můžeme v našem státě setkat. Určujícím kritériem je právě vztah k České republice. Je to stanoveno nejen českým právním řádem, ale také mezinárodním právem veřejným. Také se věnuji vysvětlení základních termínů.

3.1. Občan

Nejdůležitějším faktorem je státní občanství. Tzn., že mezi občanem a Českou republikou vznikl právní vztah. Občan má svá práva, ale také povinnosti. Hlavní rozdíl mezi občanem a cizincem je, že občan nesmí být nucen opustit Českou republiku.

Nabývání a pozbývání českého státního občanství je dáno zákonem č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších úprav a zákonem č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.

Podle zákona č. 40/1993 Sb., se státní občanství nabývá narozením (§3), osvojením (§3a), určením otcovství (§4), nalezením na území České republiky (§5), prohlášením (§6 nebo §18a) a udělením (§7 až 12).

Dítě se stává občanem České republiky, pokud je aspoň jeden rodič občanem České republiky.

Dále je možno občanství České republiky přidělit. Žadatel musí splňovat následující podmínky:

- žadatel musí mít ke dni podání žádosti povolen trvalý pobyt na území České republiky nejméně pět let a také se na území České republiky po tuto dobu převážně zdržovat
- žadatel musí prokázat, že nabytím českého státního občanství pozbude dosavadní státní občanství
- žadatel nesměl být v posledních pěti letech pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin
- žadatel prokáže znalost českého jazyka

„Zákon č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů, umožňuje získání občanství ČR jednodušší cestou (prohlášením a bez podmínky předchozího pobytu) pro krajany, kteří v letech 1948 - 1990 občanství ČR pozbyli z důvodu emigrace a propuštění ze státního svazku.“⁷

3.2. Cizinec

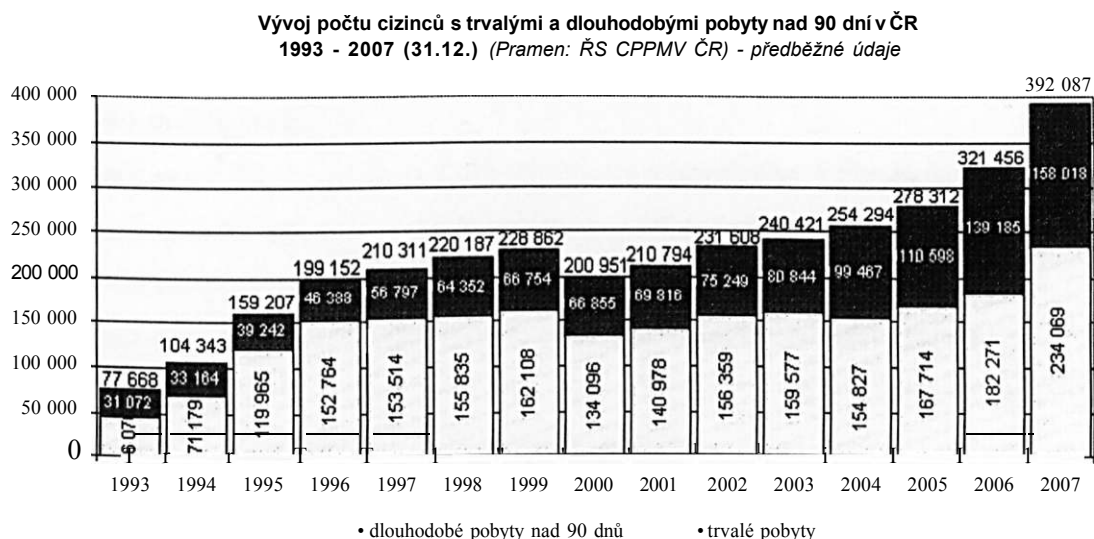
Podle zákona o pobytu cizinců na území ČR č. 326/1999 Sb. se cizincem rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky. Typů pobytu cizinců na území České republiky je několik (přechodný, trvalý, azyl...). Pokud cizinec poruší český zákon, může mu být za určitých podmínek uložen trest vyhoštění z České republiky.

„Za cizince se podle zákona považuje osoba, která nemá české státní občanství (resp. ani jedno z jejích státních občanství není české). Nabývání a pozbývání občanství ČR je řešeno zákonem č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, a dále zákonem č. 193/1999 Sb., o státním občanství některých bývalých československých státních občanů. Vstup, pobyt a vycestování z území České republiky je v kompetenci Policie ČR, Ministerstva vnitra ČR a Ministerstva zahraničních věcí ČR. Cizinec smí na území ČR pobývat přechodně nebo trvale. Policie může z důvodů stanovených zákonem nevydat cizinci vízum k pobytu (přechodnému i trvalému). Důvody pro neudělení víza nebo jiného povolení k pobytu (přechodnému i trvalému) jsou vymezeny zákonem.“⁸

Graf č. 4 popisuje vývoj počtu cizinců s trvalým či dlouhodobým pobytem na 90 dní na území české republiky od roku 1993 do roku 2007. Z grafu je patrné, že se tento počet zvýšil pětinašobně.

⁷ http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/o/1414-07-2007-l_demograficke_aspekty_zivota_cizincu, cit 13.1.2008

Cizinci v ČR, Český statistický úřad, 2007

Grafč. 4, zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, 23.2.2008

3.2.1. Rozdělení cizinců pobývajících v České republice

Cizince pobývající v České republice je možno rozdělit do následujících kategorií:

A. Občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnská (tj. „občané EU“) a jejich rodinní příslušníci

Rodinným příslušníkem se podle § 15a zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, rozumí:

- manžel,
- rodič, jde-li o občana Evropské unie mladšího 21 let,
- dítě mladší 21 let nebo takové dítě manžela občana Evropské unie a
- nezaopatřený přímý příbuzný ve vzestupné nebo sestupné linii nebo takový příbuzný manžela občana Evropské unie

Výše vyjmenovaní rodinní příslušníci občanů EU mají zvláštní pobytový režim pouze za předpokladu, že občan EU na území České republiky pobývá na základě zvláštního pobytového povolení nebo o takové povolení žádá.

Jsou to:

1. občané zemí EU registrovaní bez povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu a jejich rodinní příslušníci
2. občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci s povolením k přechodnému pobytu (povolení usnadňuje občanům EU jednání s úřady, tento pobyt se započítává do doby rozhodné pro žádost o povolení k trvalému pobytu)
3. občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci s povolením k trvalému pobytu

B. Občané zemí mimo EU (tj. „občané třetích zemí“)

1. Občané třetích zemí pobývajících v ČR krátkodobě (do 90 dnů) bez víz (pro země, se kterými má Česká republika uzavřenou dohodu o bezvízovém styku)
2. Občané třetích zemí pobývajících v ČR na základě krátkodobých víz (pro země, se kterými nemá Česká republika uzavřenou dohodu o bezvízovém styku)
3. Občané třetích zemí pobývajících v ČR za základě víz nad 90 dní (platí maximálně jeden rok a nelze ho prodloužit; poté je třeba požádat o povolení k dlouhodobému pobytu)
4. Občané třetích zemí s povolením k dlouhodobému pobytu (povolení na jeden rok, lze prodloužit)
5. Občané třetích zemí s povolením k trvalému pobytu (doba získání povolení k trvalému pobytu se liší na základě různých kritérií:
 - za 5 let nepřetržitého pobytu na povolení k dlouhodobému pobytu
 - za 2,5 let pro úspěšné absolventy projektu MPSV „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“ - v současné době velmi aktuální a vláda bude upravovat podmínky
 - délka pobytu není závislá, pokud se jedná o žádost o trvalý pobyt za účelem soužití s rodinným příslušníkem, který je občanem ČR s trvalým pobytem v ČR nebo pokud se jedná o humanitární či jiné závažné důvody
6. Cizinci splatným azylem (tento druh pobytu odpovídá rozsahem práv a povinností trvalému pobytu)

C. Cizinci bez ohledu na hranice EU

1. Registrovaní žadatelé o azyl
2. Cizinci pobývajících v ČR v rámci dočasné ochrany (podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, se při hromadném exodu v důsledku ozbrojeného konfliktu, živelné pohromy nebo soustavného porušování lidských práv v zemi původu, poskytuje exulantům dočasné útočiště do doby odeznění kritické situace)
3. Nelegálně pobývajících cizinci v ČR (jedná se o cizince bez potřebných víz nebo povolení k pobytu nebo o cizince, kterým tato povolení vypršela)

3.3. Uprchlíci

Zvláštní kategorii tvoří uprchlíci. Jejich postavení se liší od cizinců v tom, že nemohou být vyhoštěni (za normálních okolností). Ze své země uprchli např. z politických či náboženských důvodů.

3.4. Národnostní menšiny

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, který schválila Poslanecká sněmovna ČR 10.7.2001, a který nabyl účinnosti 2.8.2001, vymezuje pojem národnostní menšina následovně:⁹

1. Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.
2. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

⁹ Šiškova, T.: Menšiny a migranti v České republice. Portál, s.r.o., Praha 2001, str. 32

Z výše uvedeného lze národnostní menšinu charakterizovat jako občany České republiky, kteří se odlišují od většiny počtem jedinců, jazykem, kulturou, původem a tradicemi. Dále je spojuje úsilí o zachování a rozvoj svébytnosti menšiny. Tato menšina má historickou souvislost s Českou republikou.

Důvodová zpráva zákona č. 273/2001 Sb. uvádí, že na území České republiky žijí tyto národnostní menšiny: bulharská, **chorvatská**, **maďarská**, německá, polská, **rakouská**, romská, rusínská, ruská, řecká, slovenská a ukrajinská. V České republice samozřejmě žijí i další etnické a národnostní skupiny, avšak nejedná se o menšiny, protože jejich příslušníci nejsou občany ČR (např. Vietnamci, Rumuni...). V současné době se upustilo od rozlišování národnostní a etnické menšiny, a začal se používat výhradně pojem národnostní menšina.

Ochranu menšin nelze chápat jako nějaké zvýhodňování v jakékoli oblasti, ale pouze jako ochranu před samotným zaniknutím. Proto se zaměřilo na ochranu menšin v následujících oblastech:

- právo na ochranu před násilnou diskriminací
- právo na ochranu před nenásilnou diskriminací
- právo na seberealizaci a rozvoj vlastní etnické, národnostní či kulturní identity
- právo na plnou integraci do společnosti

4. Klíčové předpoklady integrace

Jak už jsem zmínila v kapitole č. 1, pro úspěšnou integraci cizince v České republice jsou klíčové následující předpoklady, které budu podrobněji charakterizovat. Jsou to znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace ve společnosti a vztahy s majoritní společností. Jedná se o základní principy, které by měl cizinec zvládnout nejdříve, aby byl proces integrace úspěšný.

4.1. Znalost českého jazyka

Jazyk slouží jako každodenní dorozumívací se prostředek, a proto je jeho znalost klíčová. Pro úspěšnou integraci bych ho označila jako nejdůležitější.

Znalost jazyka je nástrojem k získání vzdělání, zaměstnání a začlenění se do společnosti. Pokud se cizinec nenaučí danému jazyku, vede to často k jeho segregaci. Tito cizinci pak vytvářejí vlastní komunity a jejich integrace tím pádem neproběhla.

Častým jevem je postupný příchod celé rodiny cizích státních příslušníků. Zde hraje pozitivní úlohu školní docházka dětí, protože jsou v každý den ve styku s českým jazykem a českou kulturou a tyto jevy následně přenášeni na své rodiče, kteří třeba takovou možnost nemají.

Při výuce jazyků pro cizince se často postupuje metodou CLIL method (Content and Language Integrated Learning - foreign language learning), tj. metoda, kdy se rozvíjí nejenom jazykové dovednosti, ale při výuce se procvičují případné situace běžného života. Může to být např. komunikace na úřadě, pohovor u zaměstnavatele, návštěva lékaře apod. Každý kurz by měl být přizpůsoben konkrétní skupině. Není vhodné, aby kurz absolvovaly rozdílné věkové skupiny. Velkou pozornost je potřeba věnovat nejen dětem, i když u těch lze pozorovat rychlý pokrok díky školní docházce, ale také jejich matkám. Ony tyto děti vychovávají, kontrolují jim úkoly, komunikují se školou, lékařem... Proto potřebují také znát jazyk. Další nebezpečím při neznalosti jazyka pro tyto ženy - matky je jejich případná izolace od většinové společnosti. Pokud se domluví, lépe se jim budou navazovat vztahy s okolím.

Významným problémem je financování těchto kurzů. „Stát by se měl alespoň částečně za stanovených podmínek na financování kurzů podílet. Je vhodné, aby rovněž účastník na úhradě kurzu finančně participoval, neboť se tak zvyšuje motivace účastníka na pravidelné účasti a k zodpovědnějšímu přístupu k výuce.“¹⁰

4.2. Ekonomická soběstačnost cizince

Při integraci cizinců hraje ekonomická soběstačnost významnou roli. Znamená to, že cizinec není závislý na podpoře od státu, dokáže zabezpečit své životní potřeby vlastními příjmy.

Aby byl cizinec ekonomicky soběstačný, musí mít většinou zaměstnání, případně živnost. Pravidelná docházka do zaměstnání navíc přispívá k přirozenému vytvoření vazeb ve společnosti.

Zaměstnání cizince není jednoduchý úkol, protože stát chrání vlastní občany tím, že obsadit určité pracovní místo cizincem je umožněno až poté, co zaměstnavatel prokáže, že místo nemůže obsadit občanem České republiky. Toto neplatí pro občany členských zemí EU (některé státy EU zatím nemají plně otevřený pracovní trh).

Potřebná kvalifikace k výkonu povolání nebývá většinou u imigrantů problémem. Velmi často jsou to vysokoškolsky vzdělaní lidé, bohužel bývá složité uznávat diplomy z univerzit různých států. Proto tito lidé vykonávají práci podřadnou jejich vzdělání.

Cizinci mají také možnost pracovat jako osoba samostatně výdělečně činná. Současná právní úprava nedělá velké rozdíly mezi občany České republiky a cizinci.

4.3. Orientace cizince ve společnosti

Jako důležitý faktor při přistěhování cizince se ukázala jeho orientace ve společnosti. Platí zde zásada, že cizinec by měl dostat informace co nejdříve při příjezdu do České republiky a to přímo v jeho rodném jazyce, pokud se nedomluví česky. Teprve poté může začít úspěšný proces integrace, je-li cizinec seznámen s fungováním místní společnosti.

Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf
cit. 9.1.2008

V roce 2007 byla vydána příručka, která byla v prosinci 2007 a lednu 2008 distribuována mezi přistěhovalce a informuje o základních principech (právní řád, hodnoty, práva a povinnosti, ...). Také se má cizincům dostat informací o každodenních záležitostech - bydlení, zaměstnání, školní docházka, sociální a zdravotní pojištění, sociální dávky atd. V zahraničí je běžná praxe poskytovat cizincům tyto informace prostřednictvím různých úvodních kurzů a školení. U nás je myšlenka zaměřit se na vybrané skupiny obyvatel, např. matky s dětmi, u kterých hrozí nebezpečí izolace. Další prospěšnou službou je určitá forma asistence při vyřizování komplikovaných věcí (sociálně právní poradenství).

4.4. Vztahy cizince s členy majoritní společnosti

Čeští občané podle výzkumu nezávislé analytické agentury IGAC považují zvyšující se počet cizinců v České republice za příznivý jev pouze z 24% (údaj z roku 2004).¹¹ Ale na druhou stranu se tento pozitivní přístup od roku 1996 zvýšil o 10%.

Tato obava českých občanů je zcela pochopitelná, protože integrace cizinců není jednoduchý proces.

Je potřeba zdůraznit, že integrace je dvoustranný proces. Snaha musí být na straně cizinců i státních občanů. Této snaze napomáhá zvýšená informovanost pro obě strany. Většina předsudků, xenofobních názorů a uzavřenosti vůči cizincům pramení z neznalosti cizích kultur, zvyků, náboženství atd.

Proto je potřeba už ve škole věnovat pozornost interkulturnímu vzdělávání a multikulturní výchově. „Interkulturní vzdělávání umožňuje jedinci rozvíjet chápání a přijímání různorodosti jako pozitivního jevu a hodnotit rozdíly mezi lidmi z různých kultur jako přínosné. Odlišnost by neměla být chápána jako potenciální zdroj konfliktu, ale jako příležitost k vlastnímu obohacení.“¹² „Smyslem průřezového tématu multikulturní výchova (MKV) je seznamovat žáky s rozmanitostí kultur, prohlubovat jejich poznání vlastní identity, rozvíjet jejich smysl pro respekt a solidaritu, nacházet způsoby spolupráce s odlišnými kulturami. MKV souvisí i s mezilidskými vztahy ve škole, vztahy mezi školou a

¹¹ Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců, http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, cit. 9.1.2008

Projekt Varianty, Člověk v tísni, společnost při ČT, o.p.s., 2002

rodinou, vztahy školy s místní komunitou. MKV se v základním vzdělávání zabývá kulturními odlišnostmi, mezilidskými vztahy, etnickým původem lidí, multikulturalitou a principy sociálního smíru a solidarity."¹³

V rámci školy probíhá interkulturní vzdělávání a multikulturní výchova poměrně systematicky. Ale nelze zůstat u vzdělávání pouze dětí v této oblasti. Osvěta by měla směřovat i na dospělou populaci, hlavně např. pracovníky veřejné správy (pracovníci cizinecké policie, na úřadu práce,...), protože se často dostávají do kontaktu s cizinci.

Pokud cizinec dostal dostatečné informace ohledně fungování společnosti, nic nebrání navázání kontaktů a vztahů s příslušníky majoritní společnosti. Tyto kontakty a vztahy jsou prospěšné při integraci cizinců do společnosti.

¹³ <http://www.rvp.cz/sekce/180>, cit. 17.1.2008

5. Vzdělávání

Tato kapitola je věnována situaci na základních školách. Uvádím zde konkrétní údaje, kolik procent žáků na základní škole tvoří děti jiných národností a jaké národnosti jsou nejčastěji zastoupeny. Dále se zaměřuji na situaci a problematiku vzdělávání cizinců v české legislativě. Také vymezuji základní problémy při integraci dětí jiných národností na základní škole.

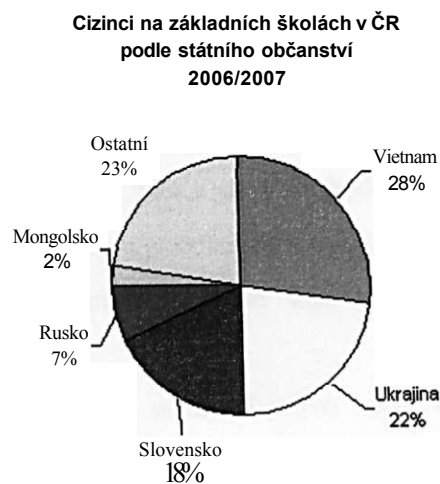
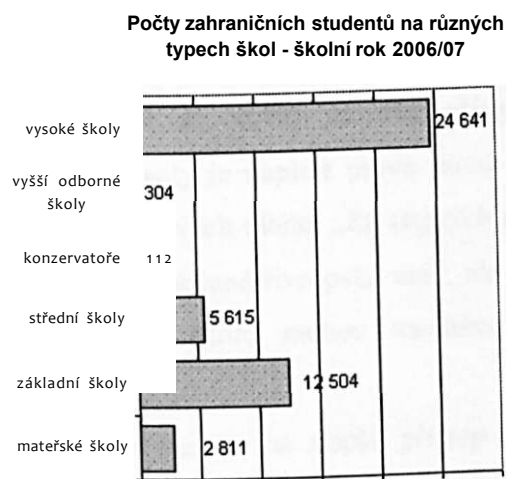
5.1. Zastoupení dětí jiných národností na základních školách

„V České republice studovalo ve školním roce 2006/07 na všech typech škol 45 987 cizinců. Celkový počet všech žáků a studentů činil 2 093 466 (včetně občanů ČR), cizinci tvořili 2,2 % z nich.“¹⁴

Podle údajů Ústavu pro informace ve vzdělávání navštěvovalo základní školy celkem 12 504 cizinců (graf č.5). Celkový počet žáků základních škol byl 876 513. Tzn. že počet cizinců na ZŠ tvoří pouze 1,43%. Zajímavý je také údaj o vývoji počtu žáků ZŠ. Informace jsou dostupné až od školního roku 2002/2003, kdy ZŠ navštěvovalo 10 546 cizinců, v roce 2003/2004 12 973 cizinců a od té doby se počet nezvyšuje, spíše naopak mírně klesá (rok 2006/2007 12 504 cizinců).

Velký význam má také podíl jednotlivých zemí, ze kterých tyto děti pochází. Největší počet je z Vietnamu, a to 3 452 žáků (27,6%), na druhém místě je Ukrajina s 2748 (22,0%) žáky a dále Slovensko s 2 266 (18,1%). Další země mají už menší podíl - čtvrté Rusko s 913 žáky (7,3%) a Mongolsko s 305 žáky (2,4%). Ostatní země mají zastoupení pod 2%. Celkem je zastoupeno 26 zemí. Přehledně je podíl žáků z jednotlivých zemí znázorněn v grafu č. 6.

Tabulka č. 1 ukazuje vývoj počtu žáků a studentů od mateřských škol až po školy vysoké ve školních letech 2003/2004 až 2006/2007.

Grafe. 5 a 6, zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizmci.nsf/kapitola/ciz_vzdelavani, 23.2.2008

Mateřské, základní a střední školy, konzervátore, vyssi odborné a vysoké školy - studující cizinci				
Pramen: Ústav pro informace ve vzdělávání				
Ukazatel	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
Mateřské školy	3 252	3 244	3 213	2 811
Základní školy	12 973	12 113	12 279	12 504
Střední školy	3 584	4 250	4 940	5 615
Konzervatoře	74	82	93	112
Vyšší odborné školy	385	353	313	304
Vysoké školy ⁰	14 495	17 811	21 434	24 641
^ o d akademického roku 2004/2005 počet studentu vysokych skol ve lyzickych osobách, před akademickým rokem 2004/05 údaje o počtech studií				

Tabulka č. 1, zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_vzdelavani, 23.2.2008

5.2. Vzdělávání dětí cizinců

Od 1. ledna 2008 vstoupila v platnost novela školského zákona (zákon č. 343/2007 Sb., viz. příloha č. 4), kterou se mění přístup cizinců ke vzdělávání a školským službám. Smyslem novely je naplnit právo dítěte na bezplatné základní vzdělávání deklarované Úmluvou o právech dítěte. „Za stejných podmínek jako čeští žáci a studenti budou chodit do škol nejen občané Evropské unie, ale nově i děti cizinců s povolením k pobytu nad 90 dní. Základní školu mohou navštěvovat i potomci cizinců, kteří žijí v tuzemsku nelegálně.“¹⁵

Tato novela zákona má zlepšit přístup cizinců ke vzdělání a usnadnit jejich zapojení do společnosti.

Principy, kterými se řídí vzdělávání cizinců jsou následující (podle novely č. 343/2007 Sb.):

1. Občané Evropské unie a jejich rodinní příslušníci, a děti cizinců s povolením k pobytu nad 90 dní mají přístup ke vzdělávání a školským službám za stejných podmínek jako občané České republiky.
2. Ostatní cizinci mají přístup k základnímu vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní a ochranné výchovy, pokud pobývají na území České republiky.
3. Dále mají tito cizinci přístup ke školnímu stravování a k zájmovému vzdělávání poskytovanému ve školském zařízení.

5.3. Vzdělávání - principy

Jak už bylo řečeno, děti jiných národností mají stejný nárok na získání vzdělání jako děti, které jsou občany České republiky.

Problémy nastávají s uznáváním diplomů a vysvědčení z různých zemí. O nostrifikaci zahraničních vysvědčení ze základních, středních a vyšších odborných škol rozhoduje příslušný krajský úřad v místě pobytu.

¹⁵ Časopis epravo.cz, 1/2008, str. 45

U nostrifikace vysokoškolského vzdělání je situace poněkud složitější. Je potřeba podat žádost na:¹⁶

- Rektorát veřejné vysoké školy s obsahově obdobným akreditovaným studijním programem
- Ministerstvo obrany, jde-li o vzdělání získané v oblasti vojenství
- Ministerstvo vnitra, jde-li o vzdělání získané v oblasti bezpečnostních sil (př. Policejní akademie)
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, jde-li o vzdělání získané v Afghánistánu (pouze některé), Bulharsku, Slovinsku, Bosně a Hercegovině, Polsku, Maďarsku, Gruzii, Turkmenistánu, Tádžikistánu.

Významnou úlohu pro rychlou integraci dětí do školy a společnosti má zvládnutí českého jazyka. „Pro žáky, kteří jsou dětmi osoby se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie, a kteří na území České republiky, kde taková osoba vykonává nebo vykonávala pracovní činnost v pracovněprávním vztahu nebo samostatně výdělečnou činnost, nebo na území České republiky studuje, anebo získala právo pobytu na území České republiky z jiného důvodu dlouhodobě pobývají a kteří plní povinnou školní docházku podle tohoto zákona, zajistí krajský úřad příslušný podle místa pobytu žáka ve spolupráci se zřizovatelem školy

- a) bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků,
- b) podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která bude koordinována s běžnou výukou v základní škole.“¹⁷

Také je potřeba se zaměřit na profesní přípravu a metodické vedení učitelů zvláště na 1. stupni ZŠ, kteří mají ve třídě děti jiných národností. Jako další závažný problém se ukazuje nedostatek kvalitních informací a studijních materiálů. Učitelé si neví rady, jak mají k těmto žákům přistupovat a také, jak mají přistupovat k celé třídě jako kolektivu, kde je

¹⁶ Informace pro cizince s trvalým pobytem v ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha, 2007

¹⁷ Zákon č. 561/2004 Sb., O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů

jeden či více dětí jiných národností. Větší pozornost by měla být věnována vývoji vzdělávacích programů českého jazyka pro cizince, metodiky práce učitele v multikulturním kolektivu žáků, metodiky výuky jednotlivých předmětů a tvorbě odpovídajících učebnic a učebních pomůcek.

Nejenom žáci, ale i učitelé by měli být vedeni k toleranci, zodpovědnosti, uznání principů demokracie a lidských práv, potlačování projevů xenofobie, intolerance a rasismu.

Ve školách s vyšším počtem žáků jiných národností by měl být zaměstnán asistent, který by byl znalosti a zkušenosti se vzděláváním dětí různých národností.

5.4. Práva a povinnosti

Pro cizince ze zemí Evropské unie a cizince s dlouhodobým pobytem nad 90 dnů a jejich děti platí následující práva a povinnosti. Vybírám nejdůležitější, na které by měl být brán ohled:¹⁸

- Právo na rovný přístup ke vzdělání.
- Právo na bezplatné základní a střední vzdělání ve školách zřízených státem, krajem či obcí.
- Po ukončení základního vzdělání je možné přihlásit se na střední školu (gymnázium, střední odbornou školu, střední odborné učiliště).
- Po složení maturitní zkoušky na střední škole je možné se přihlásit k přijímacímu řízení na vyšší odbornou či vysokou školu.
- Právo studovat zdarma na veřejných a státních vysokých školách do 26 let věku ve studijních programech v českém jazyce.
- Dítě ve věku od 3 do 6-ti let může cizinec s trvalým pobytem přihlásit do předškolního vzdělávání v mateřských školách.
- Povinnost posílat dítě ve věku od 6-ti do 15-ti let pravidelně do základní školy, kde absolvuje povinnou devítiletou školní docházku.

6. Sociokulturní aspekty

Ve školním prostředí se setkáme s dětmi z velmi odlišných podmínek. Působí na ně rodiče či jiní vychovatelé s rozdílným vzděláním, zásadami, postoji. Toto vše se poté projeví na rozdílné komunikaci, komunikačním stylu, hodnotách, předsudcích,... Proto tuto kapitolu věnuji vysvětlení těchto aspektů.

Také kultura má značný vliv na budoucí osobnost dítěte. V části věnované kultuře zaměřuji pozornost na výzkum, který provedl profesor Hofsted. Vytyčuje kulturní dimenze a postoj různých národů k nim. Bohužel do tohoto výzkumu nebyla zahrnuta Česká republika, ale i přesto tento výzkum shledávám jako zajímavý a užitečný pro uvědomění si rozdílností při integraci dětí jiných národností.

6.1. Komunikace

Ve škole je komunikace velmi důležitá. Nejde totiž pouze o jednosměrný tok informací od učitele směrem k žákům, ale o vzájemný dvou- či vícestranný proces. Často se ale stane, že dojde k nedorozumění při vzájemné komunikaci. Důvodů tohoto nedorozumění může být několik. Ať už se jedná o nepřesné vyjádření ze strany vysílajícího (ten, kdo mluví) - např. použití nesprávných slov, nevhodná gesta či neschopnost přesně vyjádřit myšlenku, nebo o chybné porozumění přijímajícího (ten, kdo naslouchá) - např. nepozorné naslouchání, dělání předčasných závěrů, nepochopení myšlenky...

A to jsem popsala pouze situaci, u které předpokládám, že neexistuje jazyková bariéra. Když se navíc přidá jazyková a kulturní odlišnost, je velmi obtížné pro stranu vysílajícího i přijímajícího se správně pochopit.

Ideální by byla situace, pokud bychom všichni měli stejnou minulost, kulturu, tradici a zkušenosti. Tím by se eliminovaly faktory, které nemůžeme ovlivnit a komunikace by mohla probíhat poměrně snadně. Bohužel v současné době nastává podobná situace velmi zřídka.¹⁹

Odborníci na komunikaci upozornili na čtyři hlavní faktory, které ovlivňují komunikaci:

¹⁹ Šišková, T.: Menšiny a migranti v České republice, Portál, s.r.o., Praha 2001

- Hodnoty
- Vnímání (percepce)
- Předpojatost (až předsudky)
- Komunikační styl

Každý z těchto faktorů vysvětlím trochu blíže jak se na komunikačním procesu podílejí a případně komunikaci „komplikují“.

6.1.1. Hodnoty

Hodnoty a hodnotový systém si každý jedinec osvojuje od malička v rámci socializačního procesu. Je to individuální proces. Rozhodující vliv mají rodiče, prarodiče a vlastně celá společnost, ve které žijeme. Hodnotový systém také výrazně ovlivňuje jednotlivá náboženství.

Tyto hodnoty a celý systém potom uplatňujeme běžně v životě - podle něj jednáme.

Tento první faktor je velmi problematický v komunikaci, protože konflikty vzniklé na základě rozdílného hodnotového systému chování, jsou ty nejproblematictější. Kdo může rozhodnout, které hodnoty jsou ty správné a které špatné? Musí se menšina se svým hodnotovým systémem přizpůsobit většině?

Ve školní prostředí odlišný hodnotový systém žáků jiných národností **bývá** často „divný“ a nepochopitelný jen proto, že je jiný. V této situaci je důležitá osobnost učitele, jak žáky připraví a informuje o kulturních a národnostních zvycích. Pokud jsme o něčem **informování**, lépe to přijmeme, protože **nám** to nepřipadá tak cizí. Rozhodně ve škole **nesmí panovat** názor, že všechno odlišné je **špatné**, a proto to nesmíme tolerovat a respektovat.

6.1.2. Vnímání (percepce)

Druhý důležitý faktor, který se podílí na komunikaci je vnímání. Každý jedinec vnímá stejnou situaci ze svého pohledu a následně si situaci interpretuje na základě svých zkušeností, informací atd. Je proto pochopitelné, že opět může dojít ke spoustě nedorozumění v komunikaci. Často se stává, že druhého za to, že věci vidí jinak než my, odsoudíme a jeho názor považujeme za neadekvátní.

Ve škole je ještě potřeba vzít v úvahu věk dětí. Vývoj u nich probíhá rychle, ale stále to ještě nejsou dospělí lidé. A my je můžeme velmi ovlivnit.

6.1.3. Předsudky

Předpojatost až předsudky jsou nebezpečným faktorem v přístupu k dětem (nejen) ve škole. Často si utvoříme názor o člověku či lidech pouze podle zkušeností s podobnými jedinci a tento názor pokládáme za správný. Už do předu očekáváme určitý druh chování a jednání a dopředu k nim tak přistupujeme. To může vytvořit uzavřený kruh, ze kterého vede složitá cesta ven.

Existují tzv. stereotypy, což jsou předpoklady (nebo předsudky), které sdílí široká skupina lidí, a které se přisuzují určité skupině lidí. Např. Co Čech, to muzikant. Pokud jde o takové obecné stereotypy týkající se např. národností, většinou nejsou příliš škodlivé.

Je ale další skupina generalizací např. na základě barvy kůže, oblečení, původu atd., které bývají většinou hanlivé. Toto zobecnění a přisuzování určitých jevů pouze na základě určité příslušnosti je hodně škodlivé.

Je proto potřeba žáky naučit, aby každého posuzovali na základě individuálních vlastností, ne pouze na základě těchto stereotypů. Je jednoduché si říct, že někdo má tmavší barvu pleti, a proto musí být špatný. Tyto modely lidem na jedné straně usnadňují komunikaci, protože jim „pomáhají“ zaujmout rychlý postoj, ale na druhé straně si málokdo uvědomí, jak jsou podobné stereotypy nebezpečné a nespravedlivé. Už od začátku vytváří určitým skupinám bariéry ve společnosti.

6.1.4. Komunikační styl

Komunikační styl je určitý způsob, jakým druhým lidem předáváme informace. Nejde pouze o význam sdělení (co se sděluje), ale z podstatné části o způsob, jakým informace předáváme. Důležitou roli hraje tón řeči a řeč celého těla (mimika, gesta, držení těla,...). Tento faktor je opět ovlivněn kulturou a tradicemi jednotlivých národností. Vytváříme si náš individuální komunikační styl. Tento styl je opravdu hodně odlišný u různých národností a etnik - hluční Italové, uctiví Japonci, svérázní Romové... Pokud nevíme, jaké jsou jejich zvyky, může už jen počáteční přivítání být pro nás velkým šokem. Co je u

někoho považováno za běžnou věc, může být jinde považováno za projev nezdvořilosti. Proto se budu v následující kapitole věnovat charakteristikám vybraných národností pro přiblížení situace a pochopení kulturních tradic.

6.2. Kultura

Všeobecně se pod pojmem kultura rozumí všechno vytvořené člověkem, ať se jedná o hmotné věci (umělecké předměty a díla), tak o nehmotné (hodnoty, hodnotový systém, myšlenky, názory, postoje, rituály, svátky, ...). Nelze určit, která kultura je lepší či horší nebo rozvinutější či primitivnější, toto lze hodnotit pouze ze subjektivního hlediska a to děláme s vírou nadřazenosti naší vlastní kultury.

Podle Hofstedeho kultura vychází ze sociálního prostředí a je založena na lidské přirozenosti a je individuálně utvářena.²⁰

6.3. Kulturní dimenze

Následují výzkum, který provedl profesor Hofstede, spatřuji jako důležitý ve vztahu ke kulturnímu prostředí, ve kterém děti jiných národností vyrůstají a jsou vychovávány. Byly zkoumány kulturní dimenze a postoje různých národností k nim. Česká republika nebyla do výzkumu zahrnuta.

U každé kulturní dimenze vybírám nejdůležitější body, které spatřuji jako podstatné vzhledem ke školnímu prostředí.

1. dimenze moci
2. dimenze individualismu/ kolektivismu
3. dimenze maskulinity/ feminity
4. dimenze nejistoty
5. dimenze času

²⁰ Bobáková, H-L, Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy. Slezská univerzita v Opavě, 2004, str. 17

6.3.1. Dimenze moci

Ukazuje, jak se ve společnosti projevuje nerovnoměrné rozložení moci. Tyto hodnoty mají vliv na budoucí postoje dítěte.

Nízká míra dimenze moci

- Nerovnost mezi lidmi by měla být co možná nejnižší.
- Rodiče jednají s dětmi jako se sobě rovnými.
- Učitelé očekávají od žáků vlastní iniciativu.
- Učitelé jsou experti, kteří zprostředkovávají vědění.
- Žáci se chovají k učitelům jako k sobě rovným.

Vysoká míra dimenze moci

- Nerovnost mezi lidmi se očekává a je žádoucí.
- Rodiče vychovávají své děti k poslušnosti.
- Děti jednají s rodiči a učiteli s respektem.
- Každá iniciativa vychází z učitele.

Nejvyšší míra dimenze moci byla zaznamenána v Malajsii, Guatemale a Panamě. Nejnižší v Rakousku, Izraeli, Dánsku a Novém Zélandu.

6.3.2. Dimenze individualismu a kolektivismu

Kolektivní kultura

- Děti se učí myslet v pojmech MY.
- Cíl výchovy: „Jak se něco dělá?“
- Vlastní identitu si člověk vytváří v sociálním prostředí, ke kterému patří.
- Člověk by měl zachovávat harmonii a vyhýbat se střetům.

Individualistická kultura

- Děti se učí myslet v pojmech JA.
- Cíl výchovy: „Jak se něco naučí?“
- Identita vychází z individua samého.
- Vyjádřit své mínění je znakem upřímného člověka.

USA, Austrálie a Velká Británie jsou zeměmi s největší mírou individualismu. Naopak Guatemala, Ekvádor, Panama a Venezuela jsou zeměmi s nejvíce rozvinutým kolektivním společenstvím.

6.3.3. Dimenze maskulinity a femininity

Feministické kultury

- Lidé a intaktní mezilidské vztahy jsou důležité.
- Od každého se očekává skromnost.
- Chlapci a dívky smějí plakat, ale nesmí bojovat.
- Normou je průměrně dobrý žák.
- Selhání ve škole není nic zlého.
- Přátelský učitel je oceňován.

Maskulinní kultury

- Důležité jsou peníze a věci.
- Dívky pláčou, chlapci ne. Chlapci se při útoku mohou bránit, děvčata nikoliv.
- Normou je nejlepší žák.
- Selhání ve škole je katastrofa.
- Učitel je oceňován za své odborné vědomosti.

Mezi nejvíce maskulinní společnosti patří Japonsko, Rakousko a Venezuela. Mezi nejvíce femininní společnosti Švédsko, Norsko, Nizozemsko a Dánsko.

6.3.4. Dimenze nejistota a čas

Slabá snaha eliminace nejistoty

- Nejistota je normální jev v životě.
- Agresivita a emoce se neprojevují.
- Volná pravidla pro děti ohledně toho, co je špinavé a tabu.
- Žáci mají rádi otevřené učební situace a dobrou diskuzi.
- Učitelé mohou říci: „Nevím“.
- Čas je orientační rámeček.

Velká snaha eliminace nejistoty

- Nejistota je pocíťována jako neustálé ohrožení, s nímž se musí bojovat.
- Agresivita a emoce mohou být při vhodných příležitostech ventilovány.
- Přísná pravidla pro děti ohledně toho, co je špinavé a tabu.
- Žáci mají rádi strukturované učební situace a správné odpovědi.
- Učitelé musí zodpovědět všechno.
- Čas jsou peníze.

Nejvyšší míru eliminace nejistoty dosáhly země jako Řecko, Portugalsko a Guatemala. Naopak nízkou míru má Jamajka, Singapur, Dánsko a Švédsko.

6.3.5. Dimenze krátkodobá a dlouhodobá orientace

Krátkodobá orientace

- Respekt před tradicemi
- Očekávání rychlých výsledků

Dlouhodobá orientace

- Přizpůsobení tradic moderním okolnostem
- Vytrvalost při pomalém dosahování cílů

6-4. Proces adaptace

Setkání se s novou kulturou je vždy doprovázeno mnoha emocemi a to jak kladnými, tak i zápornými. Proces přizpůsobení se cizí kultuře probíhá ve 4 fázích:²¹

- 1- euforie
- 2- kulturní šok
- 3- akulturace
- 4- stabilita

První fázi doprovází většinou pozitivní pocity doprovázené zvědavostí. Po tomto počátečním nadšení se ale často dostaví pocit nejistoty, strachu a bezradnosti. Tato druhá fáze může trvat různě dlouho. Hodně záleží také na věku jedince, s tím že mladší jedinci se

²¹ Bobáková, H-L.: Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy, Slezská univerzita v Pavě, 2004, str. 24

přízpůsobují rychleji. Třetí fáze představuje určitý přelom, ve kterém se negativní emoce začínají pomalu vytrácet. Člověk se učí žít a zvykat si v novém kulturním prostředí. V poslední fázi jsou už projevy stabilní a to jak pozitivní, tak negativní.

6.5. Subkultura

Sociolog Miloslav Petrušek v knize Sociologie definuje subkulturu jako „specifickou skupinu, která je tvůrkyní a nositelem zvláštních, odlišných norem, hodnot, vzorců chování a zejména životního stylu, i když se podílí na dominantní kultuře a na fungování širšího společenství."

Na našem geografickém území žijí různé skupiny lidí, odlišné subkultury, ale také příslušníci nám velmi vzdálených národů, nositelé jiných kultur. Proto naše společnost je multikulturní. Tento termín označuje stav, kdy se ve společnosti jednotlivé skupiny vyskytují vedle sebe, ale jejich členové nejsou stoprocentně rovnocenní, mají v rámci společenství odlišné statuty, postavení, případně jsou nuceni svoji odlišnost či příslušnost k nějaké skupině (je-li to možné) skrývat, aby se vyhnuli diskriminaci. „Takový stav nejen odporuje našim platným zákonům, ale v konečném důsledku může i společnost poškozovat, protože příliš silná exkluzivní (tedy vylučovací) pravidla, byť i nepsaná, vedou k izolaci dané skupiny, k jejímu nezájmu o chod a prospěch společnosti jako celku, nakonec možná i k radikalizaci a otevřeným střetům s „hostiteli". Naším cílem by měla být společnost interkulturní, která funguje na principech občanské společnosti (*civil society*). Všichni příslušníci takového státu jsou si rovni, a to na principu občanství. Všechny ostatní statuty jednotlivců, a to jak statuty vrozené (pohlaví, etnický původ či vrozené poškození), tak i získané (vzdělání, profesní zařazení či postavení) nehrají roli v jejich přístupu k možnostem uplatnění ve společnosti. Jinými slovy příslušníci všech složek společnosti jsou si rovni v oblasti kulturní a mají právo dodržovat veškerá kulturní pravidla, ovšem s výjimkou těch, která jsou v rozporu se zákony státu, jehož jsou občany."²²

²² Projekt Varianty, Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s., 2002

7. Charakteristiky vybraných národností

Protože je velmi důležité seznámit se s charakteristikami jednotlivých národů, ráda bych v této kapitole vybrané národy krátce popsala. V tomto popisu vybírám vždy znaky, které jsou pro daná národy nejcharakterističtější. Do své diplomové práce jsem nezahrnula Rómy, protože toto téma je velmi obsáhlé a vydalo by na samostatnou práci.

Povědomí o jednotlivých národech je důležité nejenom pro učitele, ale hlavně i pro žáky, kteří budou v každodenním kontaktu se svým spolužákem jiné národnosti. Toto si klade za úkol tzv. interkulturní vzdělávání. Snaží se upevňovat a podporovat vzájemné vztahy mezi sociokulturními skupinami. Žáci by se měli seznámit s odlišnými kulturními identitami a naučit se je respektovat jako rovnocenné.

7.1. Vietnamci v ^v České republice

Ve Vietnamské socialistické republice žije 84,11 mil. obyvatel (odhad z roku 2007) a je 13. nejlidnatějším státem světa. Převládajícím náboženstvím je buddhismus (více než polovina obyvatel - údaje se hodně liší), přibližně 10% obyvatel vyznává náboženství římskokatolické.

Ve Vietnamu stále převažuje zemědělská výroba (cca 63% obyvatel). Pouze 21% obyvatel žije ve městech a 6% obyvatelstva je negramotných.

V této kapitole věnované Vietnamcům v České republice vycházím z literatury od Jiřího Kocourka a Evy Pechové: S Vietnamskými dětmi na českých školách.

Po revoluci bylo umožněno cizincům získat živnostenský list a podnikat zde. Vietnamci se dokázali se velmi dobře zorientovat v porevolučním nedostatku spotřebního zboží (cigarety, oděvy, elektronika...) a na tom založili své podnikání. Ekonomická situace ve Vietnamu je stále velmi bezútěšná a proto k nám přicházeli a stále přicházejí často i vysokoškolsky vzdělání lidé s nadějí lepšího výdělku a lepšího života. Berou s sebou celou svou rodinu, aby jim zajistili lepší budoucnost.

Charakteristickým rysem vietnamské komunity v České republice je její izolovanost a uzavřenost. Důvodem obtížnosti integrace je velká kulturní odlišnost, jazyková bariéra a také neustálé pracovní nasazení. To je také jedním z důvodů, proč dospělí neovládají

češtinu příliš dobře. Naopak vietnamské nebo česko-vietnamské děti navštěvují české školy a český jazyk si osvojují velmi dobře. Bohužel je škoda, že řada vietnamských dětí už vietnamsky nemluví a ani neumí. Určitě je dobré pro cizince uchovat si i v jiné zemi vlastní kulturu a zvyky.

Pro zajímavost uvádím pár příkladů, abychom si mohli představit jak rozdílný je vietnamský život. Jednání s úřady je založeno na osobním jednání (=úplatek). Vietnamština neskloňuje, nečasuje, význam slovům dává podle umístění slova ve větě a tónu. Například slovo "ban" znamená: kamarád, prodávat, stůl, vesnice, výbor a slovo, které v češtině neexistuje. Záleží jen na tom, jak slovo vyslovíte.

Ve škole může nastat následující situace: paní učitelka nechá děti doplnit následující větu: "U jídla se přeci...", většina dětí odpoví - nemluví. Zeptáte-li se ale na totéž vietnamských dětí, nebudou vědět, co by mělo následovat. Doba strávená u jídla je přibližně 2 až 4 hodiny, navíc se při jídle probírají důležité záležitosti.

Co je u nás slušné a správné chování, může být pro ně neslušné. Odlišné normy chování způsobují dětem problémy - doma a ve škole se po nich chtějí rozdílné věci.

Dva vietnamští kluci/dvě vietnamské dívky jdou po ulici, objímají se a nikdo se nepodiví. Naopak chlapec a dívka se nedrží za ruce. Jak se u nich říká, to nejcennější si schovávají na doma. Pohled přímo do očí je považován za neslušný a příliš sebevědomý. Ženy nikdo nehladí po vlasech - vlasy jsou považovány za šperk a ženy jsou na ně hrdé. Pohlazení je pak bráno za zásah do intimity člověka.

Vztahy jsou pro Vietnamce velmi důležité, nejdříve věnují pozornost vztahu, jaký k sobě komunikující mají a pak teprve je zajímá obsah toho, co se jim sděluje.

Uplatňují model pozitivního chování, tj. na veřejnosti se chovají slušně. Úsměv značí, že se dotyčný člověk cítí nepříjemně či nerozumí. Signálem, že něco není v pořádku, je usmívající se vietnamské dítě. Nebo pokud Vietnamský rodič trestá své dítě, většinou se u toho usmívá. Z pohledu naší kultury to vnímáme jako velmi nelidské a nepochopitelné chování.

Pravidlem slušného chování ve Vietnamské kultuře je nestěžovat si před ostatními na vlastní problémy. Veřejnost by vůbec neměla poznat, že se např. v rodině vyskytuje nějaký konflikt.

Vzdělání a obecně školství je ve Vietnamu stavěno na přední místa. Rodiče jsou ochotni za vzdělání svých dětí utratit veškeré své úspory. A proto jsou vietnamské děti jako studenti vysoce motivovaní, bohužel často až přemotivovaní. Rodiče kladou na děti vysoké nároky a očekávání, což působí jako stresující faktor.

7.1.1. Lunární Nový rok - největší svátek v roce

Vietnamský lunární Nový rok (Tet Nguyen Dan - zkráceně Tet) je ve Vietnamu největším svátkem. Tet je také pro každého Vietnamce dnem narozenin, protože na Nový rok si všichni přičítají jeden rok navíc, tj. stávají se o rok starší. Příprava na tento významný svátek probíhá tak, že se vyzdobí dům, kancelář i obchod květinami. Novoročním stromkem v severním Vietnamu je malá kvetoucí broskvoň (na jihu rozkvetlá meruňka). Význam není pouze dekorativní, ale je také symbolem dlouhověkosti a nesmrtelnosti. Protože jsou Vietnamci hodně pověřiví, věří, že broskvové květy mají sílu ochraňovat rodinu před zlými duchy.

Každý člověk musí do nového roku vstoupit řádně očištěn tělesně, ale také bez sporů a dluhů. Před Novým rokem lidé navštěvují holiče, uklízejí dům, umývají všechno nádobí na vaření a vyhazují nepotřebné věci.

I v nejchudších časech se Vietnamci snažili na Nový rok sehnat nejlepší potraviny a dopřát si pokrmy, které pro ně nebyly běžně dostupné.

Zvykem je také obdarovat lidi, kterým jsou za něco vděční či se jim cítí být nějak zavázáni. Proto žáci nosí dárky učitelům, pacienti lékařům, všichni úředníkům.

Na Nový rok se snaží být všichni členové rodiny pohromadě. Proto se např. studenti vrací ze vzdálených zemí.

7.1.2. Narozeniny

V dnešní době už je u mladé generace běžné, že slaví narozeniny. Tento zvyk ale nemá ve Vietnamu dlouhou tradici. Jmeniny se ve Vietnamu neslaví vůbec. Toto je velká odlišnost oproti českým zvykům a děti by na to měly být upozorněny.

Stále nejvýznamnějším rodinným jubileem je výročí úmrtí rodičů, respektive prarodičů. Tato tradice stále přetrvává a je i mezi Vietnamci žijícími v zahraničí velmi praktikována.

7.2. Ukrajinci v České republice

Na Ukrajině žije 46,5 mil. obyvatel (2007), z nich 68% žije ve městech. Okolo 60% lidí je věřících - většina lidí vyznává buď pravoslavné náboženství nebo řeckokatolické.

Ukrajinské hospodářství se stále ještě vzpamatovává ze sovětské ekonomiky a i když ve 21. století má docela rychlý růst HDP (v roce 2006 o 7,1%), celkově se potýká s velmi závažnými problémy.

Pro část z Ukrajinců je Česká republika pouze přestupní stanicí při cestě na Západ. Pro většinu z nich je určitě důležitá geografická blízkost, ale i kulturní a jazyková podobnost obou národů.

Na pracovním trhu je velmi těžké najít uplatnění pro kvalifikované lidi nebo velmi nízké platové ohodnocení nutí i tyto kvalifikované zaměstnance opustit Ukrajinu a vydat se za prací do zahraničí. Druhou skupinu tvoří nekvalifikovaní lidé, kteří odchází do ciziny jako „levná pracovní síla“. Obecně ale typ vykonávaných prací nekoresponduje s dosaženým vzděláním. Až 70% Ukrajinců pracujících v ČR má ukončeno střední školu. Muži tradičně pracují ve stavebnictví a komunálních službách, ženy jako švadleny, uklízečky a v zemědělství. Často pracují 10-12 hodin denně za téměř minimální mzdu.

Někteří Češi mají výhrady, že nám ubírají práci, ale je potřeba si uvědomit, že spousta Čechů raději zůstane doma na podpoře než aby přijali práci např. v komunálních službách. A také v současné době začíná být závažným problémem stárnutí české populace. Vláda proto připravuje návrh na aktivní imigrační politiku. Ty mají sloužit ale pouze jen pro kvalifikované pracovníky.

Podle dotazníkového šetření provedeného v roce 1999 (Dušan Drbohlav, Eva Janská a Pavla Šelepová) přijelo do České republiky 78% Ukrajinců samo bez rodiny.

Jako velkou nevýhodu Ukrajinců při jejich integraci spatřují negativní obraz v médiích a obecně v povědomí českých občanů. Je to důsledek jejich údajné vysoké kriminality. Málokdy ale trestný čin spáchá Ukrajinec, který přijel za prací a také zde tvrdě pracuje. Většinu zločinů mají na svědomí vyděrači nebo „ochránci“ podnikatelů.

7.2.1. Hodnoty a rozdíly

Při porovnávání základního hodnotového systému Ukrajinců a Čechů nenalézáme výrazné odlišnosti. Jen je třeba zdůraznit vysokou míru religiozity a národní hrdosti, často až přehnaně nekritické.

Zvyky a tradice většinou souvisejí s církevními svátky.

Obecně lze říct, že soužití české majoritní společnosti a ukrajinské minority nevykazuje žádné větší problémy.

7.3. Slováci v České republice

O Slovácích v České republice není potřeba rozsáhle psát, protože z kulturního i jazykového hlediska jsou nám velmi blízcí.

Je to dáno dlouhodobým historickým vývojem České a Slovenské republiky. 1. ledna 1993 se Česká a Slovenská federativní republika rozpadla na dva samostatné státy.

Tato dlouhodobá společná historie a jazyková blízkost zapříčiňuje, že integrace dětí slovenské národnosti na základní škole je většinou bezproblémová.

8. Metody interkulturního vzdělávání

Při integraci dětí jiných národností a při poskytování informací žákům ohledně zvyků, tradic, kultur a hodnot jiných národností, se v žádném případě nesetkáme s úspěchem, pokud budeme informace předávat autoritativním způsobem. V souvislosti s tímto tématem je velmi důležité dát prostor diskuzi, brainstormingu, dramatizaci a dalším aktivizujícím metodám. Žák potřebuje dostat prostor se vyjádřit, potřebuje to prodiskutovat se svými spolužáky, třeba i „na vlastní kůži“ si to vyzkoušet.

Proto bych doporučila ve vyučování týkajícím se interkulturního vzdělávání využívat převážně následující metody:²³

8.1. Brainstorming

Tato metoda se zakládá na rychlém sepisování nápadů a námětů žáků k určitému jasně specifikovanému tématu. Účelem je shromáždit co nejvíce myšlenek k určitému tématu a to z co nejvíce pohledů. Nic se nehodnotí jako nevhodný nápad, proto se otvírá velký prostor k vyjádření co nejširšího spektra žáků. Další fází brainstormingu je třídění, opravování a vylučování těchto sepsaných nápadů. Navrhovala bych tuto metodu použít vždy na začátku každého nového tématického celku, protože to poskytne učiteli informace jaké mají žáci povědomí o následujícím učivu. Při interkulturním vzdělávání také umožní náhled na postoje žáků. Je to výborná metoda pro úvod, lze na ni navázat skupinovým vyučováním, výkladem či diskuzí.

8.2. Diskuze

„Diskuze je vzájemným rozhovorem mezi všemi členy skupiny, v němž jde o vyjasnění stanovené problematika.“²⁴

Žák při diskuzi dostává možnost vyjádřit své názory a postoje. Úkolem učitele je vhodně formulovat téma diskuze a následně také nenásilným způsobem diskuzi moderovat. Je nezbytné, aby učitel měl sám o tématu dostačující znalosti, měl by promyslet případné možné reakce a otázky žáků, případně si sestavit dotazy, kterými by mohl diskuzi zahájit

²³ Kolektiv autorů: Interkulturní vzdělávání I, Praha: Projekt Varianty, 2002

²⁴ Skalková, J.: Obecná didaktika, Praha: ISV nakladatelství, 1999

nebo rozproudit uvádající diskuzi. Na začátku diskuze by si měli žáci domluvit znamení, jakým budou žádat o slovo a učitel by měl mít právo diskuzi vhodnými prostředky usměrňovat a ukončit.

8.3. Skupinové vyučování

Ideální uspořádání je heterogenní skupina ze 4-5-ti žáků. Výhoda této metody je v menším počtu žáků před kterými se vyjadřuje svůj názor, tudíž i pro spoustu jedinců menší tréma. Žáci v jednotlivých skupinkách pracují na určitém tématu a měli by dospět formou diskuze k závěru, který potom mluvčí skupiny prezentuje před celou třídou.

8.4. Dramatizace a simulační hry

Tyto metody umožňují žákovi vyzkoušet si situaci na vlastní kůži a uvědomit si jak bych se já v konkrétní situaci zachoval. Cílem těchto metod není předvést herecký výkon, ale možnost vyjádřit svůj názor a postoj. Žáci mají často obavy, že se jim ostatní budou smát kvůli nedostatečnému hereckému talentu, ale to je právě úkolem učitele, objasnit, že o to tady nejde. V interkulturní výuce se dramatizace uplatňuje velmi často s ohledem na možnost vyzkoušet si schopnost empatie a také posoudit zkušenosti získané touto novou rolí. Výborným příkladem je hra, kdy se jednomu žákovi nalepí na čelo černý puntík a on se dostává do situace, kdy je „jiný“ a všichni se na něho dívají. Tato zkušenost určitě zapůsobí na žáka a lépe chápe potom pocity dětí jiných národností, které se něčím odlišují od ostatních.

8.5. Projektové vyučování

Projektové vyučování není záležitostí pouze jedné vyučovací hodiny, ale jedná se o dlouhodobější činnost žáků a učitele. Cílem je vyřešit určitý problém nebo zpracovat zadané téma. Žáci mají za úkol např. zjistit co nejvíce informací o určité národnosti a to z co nejvíce oblastí. Těžiště práce se přesouvá na žáky, ale učitel musí být schopný žákům kdykoli poradit a pomoci. V průběhu projektového vyučování se žáci učí organizovat svůj čas, rozdělovat úkoly, vyhledávat dostupné informace a často i komunikovat s lidmi. Výsledky své práce na závěr prezentují a zprostředkovávají nové poznatky svým

spolužákům. Tato metoda se v českých školách bohužel používá v omezené míře, protože vyžaduje rozsáhlou přípravu a kooperaci učitelů a také organizační změny, takže školy raději dávají přednost klasickým metodám výuky.

Ve všech uvedených vyučovacích metodách by se žáci měli snažit uplatňovat kritické myšlení. Znamená to, že informace, které k nim zvenčí přichází, ať už od učitele, spolužáků, z televize, či jiných zdrojů, nebudou automaticky přijímat jako absolutně pravdivé. Měli by být schopni rozlišit, co jsou fakta, co názory, co interpretace, také posuzovat, zda už se s podobnou myšlenkou setkali nebo je to pro ně nová a třeba i překvapivá informace. Měli by umět zdůvodnit, zda s myšlenkou souhlasí či nikoli a hlavně také umět své stanovisko zdůvodnit. Dalším krokem je umět svůj názor obhájit v konfrontaci s osobou s jiným názorem. Důležité pro žáky je naučit se rozumně argumentovat. Toto je „běh na dlouhou trať“. Určitě nemůžeme u žáků na základní škole očekávat, že budou mít vlastní názor na všechno a ještě ho budou umět obhájit. Proto je zde důležitá osoba učitele, od kterého žáci velmi často názory a postoje přebírají. Vliv rodiny na žáka je v tomto ohledu ale rozhodující.

8.6. Interkulturní vzdělávání ve škole

Podle rámcového vzdělávacího programu je možno interkulturní vzdělávání vyučovat téměř ve všech oblastech. Nejvíce se ale vyučuje ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět - na prvním stupni, a Člověk a společnost - na druhém stupni. „V tématickém okruhu Lidé kolem nás si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam a podstatu tolerance, pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty, snášenlivosti a rovného postavení mužů a žen. Poznávají, jak se lidé sdružují, baví, jakou vytvářejí kulturu. Seznamují se se základními právy a povinnostmi, ale i s problémy, které provázejí soužití lidí, celou společnost nebo i svět (globální problémy). Celý tematický okruh tak směřuje k prvotním poznatkům a dovednostem budoucího občana demokratického státu.“²⁵ Jedním z cílů této vzdělávací oblasti je „poznávání a chápání

²⁵ Rámcový vzdělávací program, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>, cit. 12.2.2008

rozdílů mezi lidmi, ke kulturnímu a tolerantnímu chování a jednání na základě společně vytvořených a přijatých nebo obecně uplatňovaných pravidel soužití, k plnění povinností a společných úkolů."²⁶

Důležitou součástí vzdělávání v dané vzdělávací oblasti Člověk a společnost je prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv a k rovnosti mužů a žen.

Učitel by se měl snažit, aby jeho žáci měli úctu k vlastnímu národu, ale také k jiným národům a etnikům. Žáci by se měli naučit respektovat kulturní a jiné odlišnosti (zvláštnosti) lidí, skupin i různých společenství. Také by se měli orientovat v aktuálním dění v České republice, Evropě a ve světě. Jako dlouhodobý proces při vzdělávání v této oblasti je utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí, rozvíjení realistického sebepoznávání a sebehodnocení, akceptování vlastní osobnosti i osobnosti druhých lidí.

Očekávané výstupy ve vztahu k interkulturnímu vzdělávání jsou následující: „žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám. Dále rozpozná netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti."²⁷

Uvedla jsem tyto dvě oblasti, ve kterých se interkulturní vzdělávání uplatňuje nejvíce, ale k cílům interkulturního vzdělávání by měla směřovat celá škola, tzn. učitelé ve všech předmětech by měli dodržovat a praktikovat principy interkulturního vzdělávání. Atmosféra ve škole by měla být tolerantní, žáci by měli směřovat ke spolupráci a respektu. Problémem majoritní společnosti do které dítě jiné národnosti vstupuje je, že se cítí do jisté míry nadřazení. Je to pocit kulturní nadřazenosti při kontaktu s minoritní, často pro nás neznámou kulturou. Proto by výuka měla směřovat ke změně tohoto pocitu a chápání. Jedním z důležitých cílů interkulturního vzdělávání je potlačení vlastních předsudků a stereotypů, a naučení se respektovat odlišné sociokulturní vzorce.

²⁶ Rámcový vzdělávací program, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>, cit. 12.2.2008

²⁷ Rámcový vzdělávací program, <http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>, cit. 12.2.2008

9. Výzkumná část

Ve výzkumné části diplomové práce jsem provedla dotazníkové šetření na 2. stupni pražských základních škol.

Cílem výzkumného šetření bylo zmapování situace na 2. stupni základních škol, a zjištění, jak se ředitelé a učitelé vypořádávají s integrací dětí jiných národností. Zaměřila jsem se na získání jejich praktických zkušeností. Snažila jsem se shromáždit poznatky, jaké aktivity usnadňují integraci, jak se školy vypořádávají s problematikou neznalosti českého jazyka, jaké jsou úspěchy a hlavně problémy při integraci. Také mě zajímalo, zda učitelé absolvovali kurzy s multikulturní tematikou. Za pomoci těchto praktických zkušeností jsem vytvořila seznam rad, jak je možno postupovat při integraci dětí jiných národností.

Pomocí emailu jsem oslovila 104 pracovníků 2. stupně základních škol (seznam zúčastněných základních škol uvádím v příloze č. 3). Vrátilo se mi 45 vyplněných dotazníků.

9.1. Metodika

Pro výzkumnou část jsem použila metodu dotazníku. V dotazníku jsem se tázala na šest otázek. Tři otázky byly s uzavřenou odpovědí, přičemž u dvou byla možnost navázat volnou odpovědí. Tři otázky byly otevřené. Zvolila jsem pouze šest otázek, protože jsem předpokládala, že při větším počtu otázek bych se setkala s menší ochotou odpovídat na otázky. Dala jsem přednost možnosti podrobnějších odpovědí na menší počet otázek. Jednalo se o kvantitativní metodu.

9.2. Charakteristika respondentů

Kritéria pro výběr škol byla následující. Jednalo se o 2. stupeň základní školy, škola se nachází na území hlavního města Prahy, zastoupení jednotlivých městských částí je nerovnoměrné. Školy byly vybrány bez ohledu na počet žáků, zaměření školy, či další specializaci.

Dotazníky byly rozeslány emailovou formou v únoru 2008. Vyplněné dotazníky školy vracely v období února až března 2008.

9.3. Hypotézy

Pomocí dotazníkového šetření jsem si chtěla ověřit následující hypotézy:

1. Integrace dětí jiných národností je pro pražské základní školy aktuálním problémem, protože 2. stupeň základní školy navštěvuje významné procento dětí z etnicky odlišných skupin.
2. Pražské základní školy se dokáží bez problémů vyrovnat s integrací těchto dětí.
3. Zjištěné výsledky se budou lišit podle městských částí

Na ověření hypotézy číslo jedna byla v dotazníku zaměřena otázka číslo jedna a také částečně otázky číslo dvě a tři.

Hypotézy číslo dvě se týkaly otázky čtyři až šest.

Poslední hypotézu měla potvrdit či vyvrátit především otázka číslo jedna. Ale tato hypotéza zahrnuje všechny otázky.

9.4. Vyhodnocení dotazníků

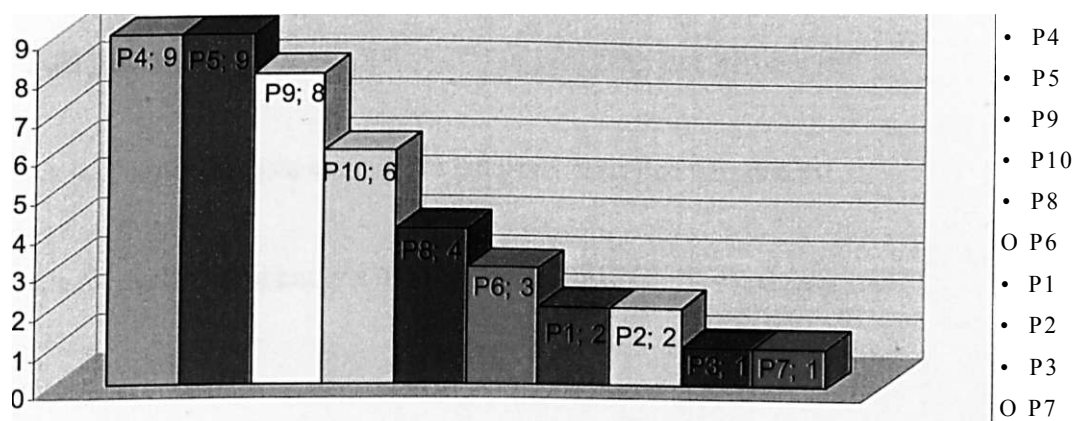
V dotazníkovém šetření bylo osloveno 104 pražských základních škol z celkového počtu 202 pražských základních škol (údaj z MŠMT). Vyplněný dotazník zaslalo 45 škol, což je 43% z oslovených škol a necelá 1/4 všech pražských základních škol.

Zastoupeny jsou městské části Prahy od Prahy 1 po Prahu 10. Nejvíce vyplněných dotazníků zaslaly základní školy z městských částí Praha 4 a Praha 5 (shodně 9 dotazníků). Z Prahy 3 a Prahy 7 odpověděla pouze jedna škola. Konkrétně se zapojily v dotazníkovém šetření základní školy v jednotlivých městských částech následovně:

Městská část	Počet škol
Praha 1	2
Praha 2	2
Praha 3	1
Praha 4	9
Praha 5	9
Praha 6	3
Praha 7	1
Praha 8	4
Praha 9	8
Praha 10	6

Tabulka č. 2

Počet zúčastněných škol podle městských částí

Grafč. 7

9.5. Dotazník

V této kapitole přikládám dotazník, který vyplňovali učitelé či ředitelé základních škol.

Prosím, vyplňte následující údaje o Vaší škole:

Název:

Adresa:

Počet žáků (2.stupeň):

Tento dotazník slouží jako podklad pro výzkumnou část diplomové práce s tématem Integrace dětí jiných národností na základní škole.

Integrace dětí jiných národností v prostředí základní školy

1. Kolik dětí odlišných etnických skupin (Romové, Vietnamci, Ukrajinci,...) navštěvuje 2. stupeň Vaší školy?
2. Jaké aktivity Vaše škola pořádá pro usnadnění integrace dětí jiných národností?
3. Setkali jste se se situací, že do Vaší školy nastoupilo dítě, které neumělo vůbec (nebo téměř vůbec) česky? Pokud ano, jak jste tuto situaci řešili?
4. Jaké jsou Vaše největší úspěchy při integraci žáka jiné národnosti?
5. Na jaké problémy jste narazili při integraci žáka jiné národnosti?
6. Absolvovali učitelé kurzy s multikulturní tematikou? Pokud ano, jaké?

9.6. Zpracování výsledků výzkumného šetření

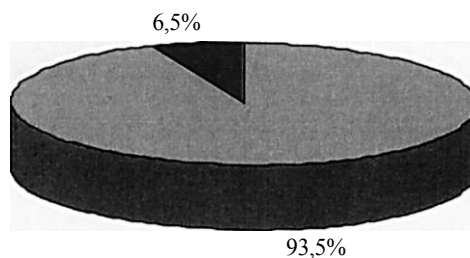
Výsledky výzkumného šetření rozebírám podle jednotlivých otázek. Zaměřuji se na nejčastější odpovědi, případně na odpovědi určitým způsobem zajímavé. Každou otázku jsem doplnila grafem, který přehledným způsobem prezentuje výsledky.

9.6.1. Vyhodnocení otázky č. 1 - Zastoupení dětí odlišných etnických skupin

První otázka byla zaměřena na zjištění počtu dětí jiných národností na 2. stupni základních škol. Poměry dětí se na jednotlivých školách velmi různily. Tato nejednotnost je způsobena zvýšenou koncentrací cizinců v určitých městských částech. Mezi děti jiných národností jsou zahrnuti i Romové, i když se v diplomové práci problematice Romů nevěnuji. Je to důležité pro vytvoření si uceleného přehledu o situaci na 2. stupni pražských základních škol.

U jednotlivých škol se poměr dětí jiných etnických skupin značně lišil. Podle výsledků dotazníkového šetření největší procento dětí jiných národností navštěvuje základní školy v Praze 5. Konkrétně se jedná o 2 základní školy, které vykazaly, že 2. stupeň navštěvuje 15,3% a 15,54% dětí jiné národnosti než české. Naopak nejmenší zastoupení dětí jiných národností uvedla škola v Praze 9 - Satalice (1,23%) a škola v Praze 5 - Zbraslavi (1,76%). Průměrně lze shrnout, že 2. stupeň pražských základních škol navštěvuje 6,5% dětí jiné národnosti než české (viz. graf č. 8).

Zastoupení dětí jiných etnických skupin na ZŠ

O česká národnost «jiná národnost

Grafč. 8

9.6.2. Vyhodnocení otázky č. 2 - Aktivita napomáhající integraci

V otázce číslo 2 jsem se tázala na aktivity, jaké školy pořádají pro usnadnění integrace dětí jiných národností. Učitelé/ředitelé většinou uváděli více aktivit, které jim napomáhají při integraci (viz. graf č. 9).

Jako nejčastější možnost napomáhající integraci je doučování. Jedná se o doučování obecně (druhá nejčastější varianta) či konkrétně doučování českého jazyka (na čtvrtém místě).

Individuální přístup uplatňuje po doučování nejvíce škol. Individuální přístupem může být míněno hodně aktivit jako doučování, individuální studijní plán či asistent/ka. Školy bohužel více nespecifikovaly, co se pod tím konkrétně skrývá. Důležitá je spolupráce školy, rodičů a žáka v rámci individuálního přístupu.

Žádnou aktivitu nepraktikuje pětina škol (konkrétně 9 škol ze 45). Respondenti to zdůvodňovali dlouholetou zkušeností s integrací, při níž nenarazili na žádné problémy. Proto nevyužívají žádné aktivity.

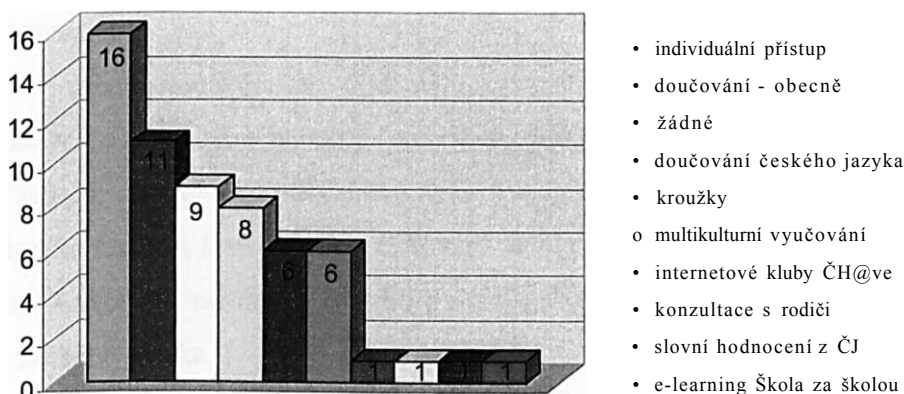
Nejrůznějších zájmových kroužků (dramatický kroužek,...) a zařazení multikulturní výchovy do vyučování se využívá se stejnou četností při integraci dětí jiných národností. Paní učitelka ze zúčastněné školy rozepsala, jaké konkrétní aktivity jejich škola v rámci multikulturní výchovy využívá. Žáci jiných národností dostávají společně s rodiči možnost svou zemi prezentovat ostatním žákům tím, že uvaří něco typického, vyrobí nějaký předmět,...

Další konkrétní aktivity napomáhající integraci jsou e-learning Škola za školou (www.zaskolou.cz) a internetové kluby ČH@VE. „Podpora počítačové gramotnosti romských žáků 2. stupně ZŠ se zaměřuje na zlepšení podmínek vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Cílem projektu je rozvoj informační a počítačové gramotnosti žáků 2. stupně ZŠ, kteří pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí, přičemž důraz je přikládán na žáky romského etnika.“²⁸

Na základě zkušeností se osvědčilo i slovní hodnocení z českého jazyka po určitou dobu.

²⁸ http://www.prahafondy.eu/cz/jpd3/projekty/178_internetove-kluby-ch@ve.-podpora_regcislo2209.html?support=&fulltext, cit. 15.3.2008

Aktivity napomáhající integraci

Grafč. 9

9.6.3. Vyhodnocení otázky č. 3 - Znalost českého jazyka

Tato otázka byla zaměřena na zjištění, zda se učitelé setkali se situací, kdy jim do školy/třídy nastoupilo dítě jiné národnosti a neumělo vůbec nebo téměř vůbec česky. Tuto otázku jsem položila z důvodu, že znalost českého jazyka je velmi důležitá pro sociální integraci dítěte. Pátrala jsem po zkušenostech, jak se s touto problematickou situací vypořádali. Respondenti většinou popisovali více variant, jak se s problematikou vypořádali.

Z grafu č. 10 je patrné, že se odpovědi velmi lišily. Některé školy uvedly, že se s tímto problémem nikdy nesetkaly a že děti jiných národností vždy uměly česky. Může to být způsobeno tím, že děti na 2. stupeň přestupovaly z 1. stupně, kde se česky již naučily. Tato odpověď se vyskytla asi u pětiny případů. Učitelé většinou uváděli, že narazili na problémy se znalostí českého jazyka u dětí jiných národností.

Nejčastější řešením tohoto problému bylo, že k dané problematice přistupují individuálně.

Jako druhé nejčastější řešení problému uváděli učitelé doučování českého jazyka v rámci školy, např. formou odpoledního doučování.

Několik škol uvedlo jako formu podpory vytvoření skupiny pomocníků z řad žáků. Toto může napomoci nejenom jazykové integraci, ale také rychlejšímu sociálnímu začlenění.

Jako další řešení učitelé používají konzultaci s rodiči a doporučení, aby svým dětem zajistili kurzy českého jazyka zaměřené na cizince, případně je doučovali sami, pokud je to v jejich možnostech.

Velmi vhodná forma pomoci je, aby dítě mělo v prvním pololetí asistenta, který by mu pomáhal. Bohužel je to finančně náročné (pro školu i pro rodiče). Pouze čtyři školy uvedly, že jejich žák má pomáhající asistentku.

Dalším vstřícným krokem škol je neklasifikování těchto dětí z českého jazyka po určitou dobu (nejčastěji uváděno po dobu jednoho pololetí). Nebo se objevila varianta slovního hodnocení z českého jazyka.

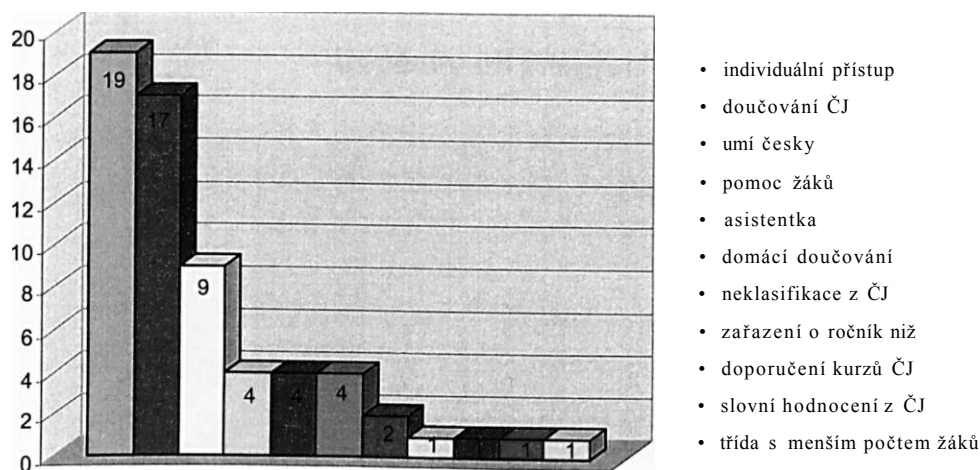
Také se objevila možnost individuálního přístupu, kdy škola se snaží zjistit znalosti (pokud to lze provést např. z důvodu jazykové bariéry) a pokud rodiče souhlasí, je dítě zařazeno o ročník níž.

Originální přístup učitelů jedné základní školy se projevil v tom, že pokud je to potřeba pro pochopení látky, vedou část výuky v anglickém jazyce. Toto je samozřejmě náročná metoda jak pro učitele, tak pro ostatní žáky. Spatřuji v tom velké plus nejen pro žáka, který nerozumí dostatečně česky, ale i pro celou třídu, protože se setkají s angličtinou i jindy než ve vyučování anglického jazyka.

Vyskytl se dokonce i příklad velké vstřícnosti učitelky, která si dítě jiné národnosti s malou znalostí českého jazyka vzala na jeden měsíc letních prázdnin mezi české děti a učila ho český jazyk a psaní. Tato její snaha se ukázala jako mimořádně úspěšná.

V jedné škole nastala opravdu komplikovaná situace, kdy nastoupila dívka, která mluvila pouze svým rodným jazykem. Rodiče se domluvili rodným jazykem a anglicky. Proto se musela zapojit i učitelka anglického jazyka, aby náhodou nedošlo k nedorozumění. Otec většinou komunikoval prostřednictvím emailu, kdy mu často pomáhali kolegové v práci psát emaily v češtině.

Řešení neznalosti českého jazyka

Grafč. 10

9.6.4. Vyhodnocení otázky č. 4 - Úspěchy při integraci

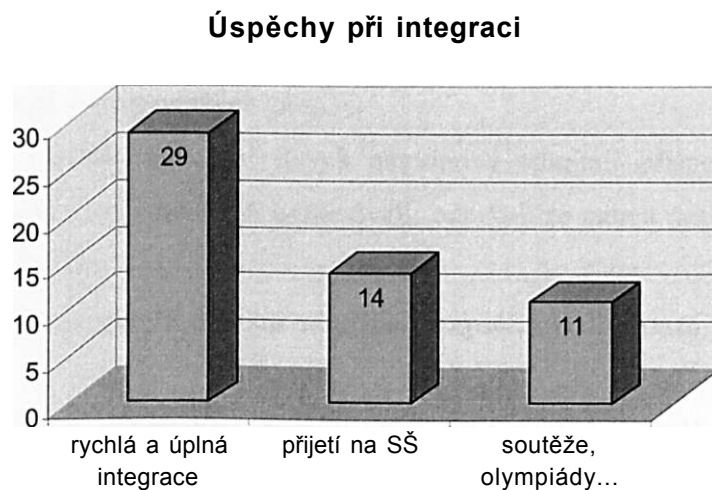
Tato otázka byla zaměřena na zjištění největších úspěchů při integraci dětí jiných národností. Byla možná vícečetná odpověď (viz. grafč. 11).

Jako největší úspěch školy uvádí, když integrace v jejich škole proběhla bezproblémově, kdy se děti rychle začlení do kolektivu, naváží rychle kamarádství s ostatními spolužáky a naučí se rychle a snadno česky. Tato varianta je určitě snadnější u mladších dětí. Jakýmsi závěrečným úspěchem může být, když ostatní spolužáci žáka jiné národnosti vnímají jako jednoho z nich. Když jim vlastně nepříjde, že je to cizinec.

Jako další velký úspěch školy zdůrazňují přijetí těchto žáků na střední školu. Školy velmi vyzdvihovaly, když při přijímacích zkouškách např. na gymnázium se dítě jiné národnosti umístilo na 1. místě.

Také lze obecně říci, že školy uváděly výborné studijní výsledky a bezproblémové přijetí na gymnázia či jiné střední školy u žáků z vietnamské komunity. Tito žáci jsou opravdu hodně snaživí, bývá to často způsobeno tlakem rodičů, kteří chtějí, aby jejich děti měly výborné vzdělání a něčeho dosáhly. Tento tlak od rodičů ale může mít až negativní dopad na děti, které jsou „přemotivované“ a neúspěch znamená katastrofu.

Dále je velký úspěch účast těchto dětí na různých znalostních a uměleckých soutěžích.

Grafč. 11

9.6.5. Vyhodnocení otázky č. 5 - Problémy při integraci

Pomocí otázky č. 5 jsem chtěla shromáždit problémy, které mohou nastat při integraci žáků jiných národností. Na tuto otázku bylo možno odpovídat volně, proto některé školy uváděly více problémů při integraci.

Jak vyplívá z grafu č. 12, jako nejčastější odpověď školy uváděly, že neměly žádné problémy při integraci dětí jiných národností, že vše probíhá bez problémů. Jako jiný extrém byla odpověď z jedné školy, kdy uvedli, že tato otázka by vystačila na deset diplomových prací.

Učitelé také narazili na obavy rodičů, že jejich dítě bude znevýhodněno. Rodiče určitých národností zastávají názor, že úspěch žáků je pouze otázkou a problémem školy. Např. pro rodiče ruského žáka bylo naprosto nepřijatelné, aby jejich dítě opakovalo ročník z jazykových důvodů. Zde je potřeba, aby se diplomatickým a nekonfliktním způsobem rodičům vysvětlila závažnost situace a s jakými dalšími problémy by se jejich dítě mohlo potýkat, kdyby pořádně nezvládlo český jazyk.

Velmi časté obtíže nastávají s jazykovou bariérou. Způsob vypořádání se s tímto problémem jsem rozebírala v otázce č. 3 (kapitola 9.6.3).

Obecně školy uváděly, že jim při integraci činí problémy odlišná mentalita, životní styl. Jako velký problém uváděly celkově kulturně společenský rozdíl, hlavně u žáků z muslimských zemí a vietnamských žáků.

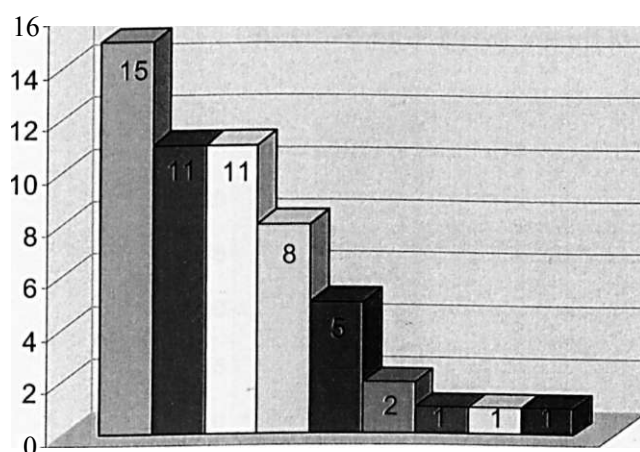
Problém nastal v situaci, kdy žáci jiných národností odmítali přispět k usnadnění své integrace, snahu učitelů a spolužáků bojkotovali, odmítali se naučit český jazyk. Dokonce se vyskytlo i záškoláctví.

Někdy bohužel učitelé nebyli ochotni se příliš rozepsat, uvedli pouze, že problémy byly různé.

Jako velmi užitečnou připomínku spatřuji „kritiku“ vlastních učitelů ze strany vedení. Někteří učitelé začali po určitém čase vnímat děti jiných národností jako Čechy (je to samozřejmě bráno i jako velký úspěch!) a přestanou tolerovat mezery ve znalostech českých dějin či českého jazyka. Pan ředitel tento problém řeší individuálním rozhovorem s učitelem. Uvádí, že tento postup se ukázal být vždy účinným.

Bohužel se na dvou školách setkali i s problémem, kdy žáka nepřijali jeho spolužáci. Školy s tímto problémem podle jejich slov úspěšně bojují.

Problémy při integraci

- žádné, bezproblémů
- přístup a obavy rodičů
- jazyková bariéra
- kulturní a společenská odlišnost
- mnoho
- nepřijetí od spolužáků
- neochota žáků - cizinců
- přístup učitelů
- různé, ale vyřešily se

Grafč. 12

9.6.6. Vyhodnocení otázky č. 6 - Absolvované kurzy s multikulturní tematikou

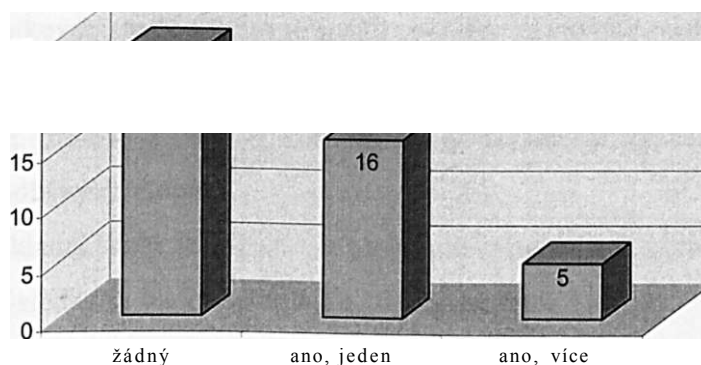
Poslední otázka dotazníku byla zaměřena na zjištění, jaké kurzy s multikulturní tematikou učitelé absolvovali.

Ukázalo se, že ve školách panují velké rozdíly. Některé školy se aktivně zapojují do kurzů věnujících se multikulturní problematice a dokonce i vytvářejí vlastní programy zaměřené na usnadnění integrace dětí jiných národností. Jiné školy nepovažují za nutné se podobných kurzů účastnit.

Školy uváděly následující kurzy:

- PřF UK - Geoatest - Česká škola se otevírá multikulturnímu světu
- IPPP (Institut pedagogicko-psychologického poradenství) a VZSK (Vzdělávací zařízení středočeského kraje) - Jak učit češtině cizince/příslušníka menšin + Cizinci ve škole
- Mgr. Iveta Pape - Metody multikulturní výchovy, vzdělávání romských dětí
- Multikulturní centrum Praha - My a ti druzí, Řešení konfliktů
- Step by Step (www.sbscr.cz)
- Akreditovaný kurz EU - komentář paní ředitelky: „... ale lektory byli lidé, kteří problematice rozuměli méně než my, kteří se s problematikou integrace cizinců denně setkáváme. Takže stopu to nezanechalo.“

Absolvované kurzy s multikulturní tematikou

Graf č. 13

9.7. Validita výzkumného šetření

Provedený výzkum má zajisté určitou vypovídací hodnotu, ale rozhodně ho nelze považovat za stoprocentně validní. Dotazníkové šetření mohlo ovlivnit mnoho různých faktorů, které mohly zkreslit výsledky. Z těch nejpodstatnějších bych jmenovala například nejednotnost, kdo dotazník vyplňoval. Dotazník byl rozeslán na vedení základních škol. Někdy se vyplnění dotazníku ujali sami ředitelé/ředitelky škol, či jejich zástupci. Toto byla nejčastější varianta. V ostatních případech dotazníky vyplnili pověření učitelé, kteří nemusí mít celkový přehled o škole. Na druhou stranu jako přínos spatřuji velmi konkrétní popis problémů.

Vyplnění dotazníku nebylo časově limitováno, proto časový přes by neměl ovlivnit platnost výzkumu.

Výrazná odlišnost se objevila v obsáhlosti odpovědí. Někteří respondenti poskytli do průzkumu obsáhlé informace, častější variantou bylo, že se omezili na jednoslovné či kratší odpovědi. I zde spatřuji možnost ovlivnění validity, protože u některých dotazníků bylo patrné, že respondent nevěnoval vyplnění příliš času. Proto je možno, že odpověď příliš nepromýšleli.

Jelikož dotazník nebyl anonymní, dá se také předpokládat, že ředitelé či učitelé chtějí „svoji“ školu prezentovat v lepším světle a uváděli, že s integrací dětí jiných národností nemají žádné problémy.

9.8. Vyhodnocení hypotéz

Pomocí dotazníkového šetření jsem se snažila potvrdit či vyvrátit následující hypotézy:

1. Integrace dětí jiných národností je pro pražské základní školy aktuálním problémem, protože 2. stupeň základní školy navštěvuje významné procento dětí z etnicky odlišných skupin.
2. Pražské základní školy se dokáží bez problémů vyrovnat s integrací těchto dětí.
3. Zjištěné výsledky se budou lišit podle městských částí

Po vyhodnocení dotazníkového šetření se ukázalo, že 2. stupeň základních škol navštěvuje 6,5% dětí jiných národností. Podle údajů českého statistického úřadu

navštěvovalo základní školy v roce 2006/2007 v celorepublikovém průměru 1,43% cizinců. Tato čísla nelze bohužel plnohodnotně porovnávat, protože provedené dotazníkové šetření zahrnuje ve statistice i děti romské národnosti.

I přesto se na základě toho srovnání se domnívám, že se hypotéza číslo 1 potvrdila. Oproti průměru z celé České republiky navštěvuje 2. stupeň pražských základních škol významné procento dětí jiných národností (6,5%). Proto je tento problém velmi aktuální a pražské základní školy by mu měly věnovat zvýšenou pozornost. Do budoucna se dá předpokládat, že se toto procento bude nadále zvyšovat.

Příznivým zjištěním bylo potvrzení hypotézy č. 2. Na základě odpovědí lze usuzovat, že se pražské základní školy umí s problematikou integrace dětí jiných národností vypořádat. Lze to vyvodit podle odpovědí na otázku č. 5, kdy třetina škol uvedla, že nemají žádné problémy při integraci. Také to může být zapříčiněno aktivním přístupem škol při integraci, protože podle odpovědí na otázku č. 2 80% zúčastněných škol pořádá jednu či více aktivit na usnadnění integrace dětí jiných národností.

Hypotéza č. 3 se také potvrdila. Největší rozdíl byl patrný v počtu dětí jiných národností, které navštěvují 2. stupeň základní školy v Praze 5 a okrajovými částmi Prahy. Je to způsobeno tím, že v Praze 5 (Nové Butovice, Stodůlky) je zvýšená koncentrace obyvatel jiné národnosti. Konkrétně se v této městské části jedná o osoby pocházející z ruský mluvících zemí. Dále na základních školách v Praze 4 bylo zaznamenáno vyšší procento dětí jiných národností než je pražský průměr.

Protipól tvoří školy na okrajových částech Prahy, kde se cizinci nesoustřeďují cíleně. Tomu odpovídá i nízké procento dětí jiných národností na 2. stupni základních škol.

9.9. Závěr šetření

Po vyhodnocení dotazníkového šetření lze obecně shrnout, že školy se potýkají s problematikou integrace dětí jiných národností, ale nemají výraznější problémy při integraci. Děti jiných národností tvoří přibližně 6,5% žáků 2. stupně základních škol. Toto číslo se každoročně mírným tempem zvyšuje. Do budoucna se dá předpokládat stále narůstající tendence, i když určitě ne rapidním tempem.

10. Doporučení pro školy

V následujících kapitolách vybírám praktické rady podle zkušeností respondentů, které by mohly být prospěšné například pro školy či jednotlivé městské části při integraci dětí jiných národností.

10.1.1. Integrace dětí jiných národností

Po vyhodnocení dotazníků vyplynulo, že školy se aktivně snaží o integraci dětí jiných národností. Bohužel se trochu opomíná na vlastní národnost dítěte. Domnívám se, že by se mělo více dbát na to, odkud dítě pochází a pomoci mu zachovat jeho kořeny. Pouze jedna škola uvedla, že pořádají program s názvem „Cizí je ryzí“, kde děti a jejich rodiče mají možnost prezentovat svoji zemi, co je pro ně typické. Například mohou naučit děti a učitele slovíčka v rodné řeči, vyrobit něco typického pro zemi, uvařit tradiční jídlo, ... Takové aktivity bych doporučila praktikovat na všech školách při integraci dětí jiných národností (existují samozřejmě výjimky, kdy rodiče nechtějí svoji národnost prezentovat). Podle mého názoru to pomůže k zvýšení sebevědomí dítěte, protože bude prezentovat něco, co je mu důvěrně známé. A také pro ostatní žáky to bude přínosem k znalosti kultury, tradic a zvyků jiných národností. V neposlední řadě z toho mohou těžit i učitelé jako praktická ukázka např. v multikulturní výchově.

10.1.2. Jazyková bariéra u dětí

U problematiky znalosti českého jazyka se ve škole využívá nejčastěji individuální přístup. Toto je rozhodně správný přístup, i když je to příliš obecné vymezení. Na základě zkušenosti základní školy z Prahy 5 bych i ostatním školám doporučila vypracovat projekt „Český jazyk pro cizince“. Týká se to zejména škol s vyšším podílem dětí jiných národností. Podle dotazníkového šetření to jsou v Praze hlavně školy v městské části Praha 5 - Nové Butovice a Stodůlky, také v Praze 4. Pro tyto školy je potřeba mít ucelený program výuky českého jazyka pro cizince, není možno nechat zodpovědnost pouze na rodičích. Průběh integrace bez doučování českého jazyka je mnohem náročnější i pro učitele v běžném vyučování.

Pokud se školy nepotýkají se zvýšenou docházkou dětí jiných národností, je většinou možno bez problému tuto situaci řešit individuálním přístupem a spoluprací s rodiči.

Vypracování projektu na výuku českého jazyka pro cizince není příliš náročné a i z hlediska časové kapacity učitelů bývá poměrně snadno realizovatelný. Bohužel se zde naráží na problematiku financování, ale je možno požádat o grant např. odbor školství Magistrátu hlavního města Prahy, případně Ministerstvo školství a tělovýchovy mládeže nebo strukturální fondy Evropské unie (ESF).

Při realizaci se v ideálním případě vyhradí malá učebna, která se vybaví interaktivními informačními a komunikačními prostředky (multimediální počítače s výukovým softwarem, ...). Lze samozřejmě využít např. stávající učebnu výpočetní techniky, ale poté může nastat problém s časovým rozvržením. V samostatné učebně je vhodné na stěny rozmístit nástěnné obrazy, které simulují nejdůležitější životní situace žáků. Také jsou přínosné nástěnné tabule s gramatickými jevy. Žáci mají důležité věci stále na očích a pomáhá jim to k zapamatování si a opakování.

Jako vhodnou variantu bych také navrhla spolupráci dvou či více škol při pořádání odpoledních kurzů pro děti jiných národností. Zde bych považovala za účelnou koordinaci ze strany městských částí.

Na základě zkušeností základní školy v Praze 5 je potřeba otevřít kurzy minimálně dvou úrovní. První pro žáky, kteří neovládají český jazyk ani v základní komunikační úrovni. Také sem mohou být zařazeni žáci, kteří do školy nastoupí v průběhu školního roku. Jako ideální intenzitu výuky bych spatřovala min. 1 vyučovací hodinu denně. Druhý kurz by byl určen pro žáky, kteří český jazyk ovládají na komunikační úrovni, jsou schopni porozumět běžnému učivu, ale nemají znalost české gramatiky. Tato neznalost se projevuje jak v psané tak mluvené podobě. Také je patrná malá slovní zásoba. Pro tyto žáky je potřeba dlouhodobé doučování o intenzitě přibližně 2 hodiny týdně po vyučování.

Pokud je zájemců o kurzy češtiny pro cizince více než na jednu skupinu, žáci se rozdělují ne podle věku, ale podle úrovně znalosti českého jazyka.

Úspěšné realizování kurzů českého jazyka pro cizince je velmi přínosné, protože není potřeba žáka zařadit o ročník níž, pokud by se tak mělo stát pouze z důvodu špatné znalosti

češtiny. Tím se omezí nepříjemná situace pro dítě, kdy je starší než ostatní spolužáci. Mezi vrstevníky lépe proběhne sociální začlenění. Rodiče tento vstřícný krok také velmi uvítají, protože mnoho z nich bere zařazení dítěte o ročník níž jako potupu. Učitelé češtiny by měli v prvním pololetí dítě hodnotit pouze slovně a hlavně vyzdvihnout pokroky. Většinou to bývají učitelé češtiny, kteří pořádají kurzy českého jazyka pro cizince a znají dítě i jeho nedostatky z běžné výuky.

10.1.3. Jazyková bariéra u učitelů

Další rada pro školy se bude také týkat jazykového vzdělávání, tentokrát ale bude mířená na učitele. V současné době už je téměř nezbytností mít komunikativní znalost angličtiny. Hodně zajímavých odborných publikací vychází pouze v anglickém jazyce a je škoda nemít přístup k těmto poznatkům z důvodu neznalosti angličtiny.

Také při zvyšujícím se počtu dětí jiných národností je velmi pravděpodobné, že rodiče (i dítě) budou kromě rodného jazyka schopni domluvit se anglicky.

Zaujala mě praktická zkušenost z pražské základní školy, kdy při vysvětlování učiva, kterému dítě - cizinec nerozumí, učitel vysvětlí látku kromě češtiny i v angličtině. Tato metoda je opravdu hodně náročná na znalost angličtiny pro učitele, ale pokud to zvládne, znamená to velký přínos pro dítě jiné národnosti i pro ostatní žáky. Dítě - cizinec látku porozumí, ostatní žáci se s angličtinou setkají i v jiné situaci než pouze při výuce anglického jazyka.

Problém s tímto jazykovým vzděláváním učitelů nastává už při studiu na pedagogické fakultě, kdy cizí jazyk je pouze jako nepovinně volitelný předmět. Další překážka je, že místa v tomto kurzu jsou limitovaná a zapsat se např. na anglický jazyk je téměř nemožné. Samozřejmě je možnost soukromého kurzu anglického či jiného jazyka, ale finanční prostředky studentů bývají hodně omezené. Pro studenty i učitele, kteří si chtějí procvičit mluvenou angličtinu bych doporučila kurzy, které pořádají některé jazykové školy, kde vyučují studenti z Velké Británie či Ameriky. Tito studenti se teprve učí, jak učit, ale na „rozmluvení se“ je to naprosto dostačující. Jako největší výhodu bych uvedla cenu za tento kurz, která je opravdu zanedbatelná.

Z důvodu napjaté finanční situace ve školství často nemohou školy poskytnout jazykové kurzy pro své zaměstnance, jak je to obvyklé ve většině firem. Pozitivní ale je stále více se rozvíjející spolupráce českých a zahraničních škol. Učitelé a žáci mají možnost výměnných pobytů, stáží apod. Aspoň touto formou je možno dosáhnout zlepšení úrovně cizího jazyka.

10.1.4. Kurzy s multikulturní tematikou

V dotazníkovém šetření polovina dotázaných odpověděla, že neabsolvovali žádné kurzy týkající se multikulturní problematiky.

Proto bych pro učitele a ředitele škol doporučila větší účast na kurzech s multikulturní tematikou. Jako nejčastější argument neabsolvování žádných kurzů uváděli, že to zatím nebylo potřeba. Domnívám se, že je to poměrně značné procento a v současné době je potřeba této problematice věnovat větší pozornost i z hlediska praktické přípravy.

Asi nejrozsáhlejší nabídku kurzů s multikulturní tematikou poskytuje Člověk v tísni, konkrétně projekt Varianty (www.varianty.cz).

Velmi zajímavé kurzy pro učitele nabízí i Multikulturní centrum Praha (www.mkc.cz). Kurzy probíhají po celý rok a je možno se zúčastnit i jednotlivých seminářů. Výhodou je, že tyto kurzy jsou zdarma, tento projekt spolufinancují ESF, Česká republika a hlavní město Praha.

Pokud se učitelé z časových důvodů nemohou zúčastnit kurzů, doporučila bych aspoň prostudování uvedených internetových stránek, protože je zde možnost stáhnout si zdarma různé užitečné publikace, příručky, metodické listy a hry.

Neochota účastnit se kurzů může být zapříčiněna kromě nedostatku času učitelů, či nutnosti platit kurzy ze strany školy, také špatnými předchozími zkušenostmi. Učitelé jedné školy uvedli, že se zúčastnili akreditovaného kurzu EU s multikulturní tematikou, ale lektori tématice rozuměli mnohem méně než učitelé a měli pouze teoretické znalosti, takže to pro učitele byla „ztráta času“.

Toto by mělo být impulzem i pro organizace pořádající kurzy, aby se neustále snažili úroveň kurzů zdokonalovat. Nestačí pouze teoretická vybavenost lektorů, i když třeba velmi kvalitní. Učitelé nejvíce oceňují praktické rady a vlastní zkušenosti.

10.2. Nejdůležitější postupy při integraci

Na závěr výzkumné části diplomové práce se pokusím shrnout nejdůležitější body, které by měla mít každá škola na paměti při integraci dětí jiných národností. Protože se jedná o velmi náročný proces, je potřeba k integraci přistupovat s citem a individuálně. I tyto rady jsou pouhá doporučení a nedají se aplikovat vždy za každé situace.

1. Individuální přístup ke každému dítěti.
2. Co možná nejčastější spolupráce a konzultace s rodiči dítěte.
3. Výuka českého jazyka formou doučování - kurzy pro děti jiných národností, ideálně spolupráce několika škol.
4. Pořádání aktivit podporujících integraci dítěte.
5. Podpora vztahů mezi žáky jiné národnosti a ostatními spolužáky.
6. Ideálně zajištění asistenta/asistentky.
7. Slovní hodnocení dítěte v prvním pololetí z českého jazyka, případně dalších předmětů, kde je znalost českého jazyka limitující.
8. Vhodné metody při vyučování (poznání úspěchu pro dítě jiné národnosti).
9. Multikulturní vyučování.
10. Účast učitelů na kurzech s multikulturní problematikou.

10.3. Kontakty

Na závěr uvádím nejdůležitější kontakty, kam se mohou školy obrátit. Jedná se pouze o výběr z možných kontaktů, seznam není vyčerpávající.

10.3.1. Pro školy

www.varianty.cz

Webový portál Varianty, který realizuje společnost Člověk v tísni, nabízí aktuální informace, texty a metodické materiály využitelné pro výuku interkulturního vzdělávání, globálního rozvojového vzdělávání a mediální výchovy. Poskytuje soubor možností, jak pomocí interaktivního způsobu učení naplňovat cíle a obsah průřezových témat RVP.

www.mkc.cz

Multikulturní centrum Praha je občanské sdružení, které zajímají otázky spojené se soužitím lidí z různých kultur v České republice a v jiných částech světa.

www.clovekvtisni.cz

Obecně prospěšná společnost Člověk v tísni vznikla jako humanitární organizace s cílem pomáhat v krizových oblastech a podporovat dodržování lidských práv ve světě.

www.sbscr.cz

Posláním Step by Step ČR je přispívat svými aktivitami k demokratizaci, humanizaci a vyšší efektivitě vzdělávání v České Republice, k budování otevřené společnosti a jejího zapojení do evropských struktur.

<http://skolv.praha-mesto.cz/>

Internetové stránky odboru školství Magistrátu hl. města Prahy. Najdete zde návody, kontaktní údaje dokumenty a aktuální tiskové zprávy informující o činnosti radnice v oblasti školství a volného času dětí a mládeže.

www.cizinci.cz

Stránky seznamují se zásadními dokumenty a poskytují nezbytné informace umožňující jednotný postup v realizaci integrace cizinců v České republice.

www.msmt.cz

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zmapovat a popsat integraci dětí jiných národností v prostředí pražských základních škol. Domnívám se, že tento cíl byl splněn, i když rozhodně ne vyčerpávajícím způsobem. V diplomové práci jsem se například nezabývala problematikou integrace Romů, protože toto téma považuji za natolik obsáhlé, že by vyžadovalo pozornost samostatné diplomové práce.

Vládou České republiky byla přijata Koncepce integrace cizinců, která se poměrně rozsáhle zabývá touto problematikou. Klíčovými předpoklady, které usnadňují integraci, jsou podle této koncepce znalost českého jazyka, ekonomická soběstačnost, orientace cizince ve společnosti a vztahy cizince s majoritní společností. Některé se dají realizovat lépe, některé jsou dlouhodobější. Jako další prostředek pro usnadnění integrace cizinců vydalo Ministerstvo práce a sociálních věcí brožuru s nejdůležitějšími informacemi pro cizince dlouhodobě pobývajících v České republice. Tento aktivní přístup orgánů státní správy napomáhá bezproblémové integraci.

Postavení cizinců se zlepšuje také díky změnám legislativy, která tuto problematiku upravuje. Od 1. ledna 2008 mají děti jiných národností právo na bezplatné základní vzdělání stejně jako občané České republiky. Zahrnuje to nejen občany států Evropské unie, ale i ostatních států. Dříve se totiž právo na bezplatné vzdělání podle českého zákona vztahovalo pouze na občany Evropské unie. Tato úprava však byla v rozporu s Úmluvou o právech dítěte, která zavádí bezplatné základní vzdělání pro všechny děti.

Z hlediska jiného státního občanství navštěvují základní školy v České republice nejčastěji děti z Vietnamu, Ukrajiny a Slovenska. Proto jsem se také zaměřila na společenskou a kulturní charakteristiku těchto národů. Velmi často se totiž stává, že učitelé ani žáci nemají potřebné informace o jiných národnostech, jejich zvycích, tradicích, náboženství či kultuře. Tato neznalost může zapříčinit řadu nedorozumění. Rozdílné hodnoty, postoje, zásady a další sociokulturní aspekty těchto národů ovlivňují zásadním způsobem komunikaci dětí jiných národností ve škole. Proto jsem se v teoretické části věnovala také této problematice.

Jako nejvhodnější metody výuky při integraci dětí jiných národností se ukázaly aktivizující metody, kdy se mají žáci aktivně zapojit do průběhu vyučování a ideálně si

situace i vyzkoušet. Ty jsou v rámci multikulturní výchovy účinnější než běžně používané frontální metody výuky.

Cílem výzkumné části této práce bylo provést průzkum, zda je otázka integrace dětí jiných národností aktuální pro 2. stupeň pražských základních škol. Dále jsem se zaměřila na získání praktických zkušeností od ředitelů či učitelů. Jednalo se o konkrétní aktivity, jaké pořádají pro usnadnění integrace, vypořádání se z neznalostí českého jazyka, úspěchy a problémy při integraci, a také účast na kurzech s multikulturní tematikou.

Bylo osloveno 104 pražských základních škol, přičemž 45 škol zaslalo zpět vyplněný dotazník. Výsledky dotazníkového šetření bych shrnula jako velmi pozitivní. Zúčastněné základní školy (2. stupeň) navštěvuje 6,5% dětí jiných národností (včetně Romů). Jedná se o poměrně významné procento. Školy se dokáží s integrací těchto dětí vypořádat úspěšně a bez větších problémů. Je to také díky různorodým aktivitám, které školy pořádají pro zlepšení integrace dětí jiných národností. Pro zlepšení znalosti českého jazyka školy pořádají často doučování. Zde většinou školy naráží na problém financování, mají nicméně možnost tento problém vyřešit prostřednictvím řady nejrozdílnějších grantů poskytovaných ze státního rozpočtu, rozpočtů obcí i evropských strukturálních fondů. V této oblasti je prostor na zlepšení pro většinu škol. O zvládnutí integrace svědčí i skutečnost, že třetina škol v dotazníku uvedla, že nemají při integraci žádné problémy. Je to často díky dlouhodobým zkušenostem a rozsáhlým aktivitám podporujícím integraci. Za důkaz a velký úspěch při integraci dětí jiných národností je možné považovat například jejich časté a bezproblémové přijímání na střední školy.

1 když situace vypadá příznivě a nejsou při integraci velké problémy, školy by měly neustále pracovat na zlepšení kvalifikace učitelů, protože se dá předpokládat, že počet dětí jiných národností na českých školách se bude stále mírným tempem zvyšovat.

Seznam literatury

- 1 Bittnerová, D., Moravcová, M. a kol.: Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Praha: Sofis, 2005.
- 2 Bobáková, H-L.: Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy. Slezská univerzita v Opavě, 2004.
- 3 Cílková, E., Šochovská, J.: Náměty pro multikulturní výchovu: poznáváme jiné národy. Praha: Portál, 2007.
- 4 Časopis EPRAVO.CZ. 1/2008.
- 5 Drbohlav, D., Janská, E., Šelepová, P.: Ukrajinská komunita v České republice (výsledky dotazníkového šetření z roku 1999).
- 6 Havlová, R.: Kulturní pluralita současného světa. Praha: Oeconomica, 2002.
- 7 Jirásková, V.: Multikulturní výchova: předsudky a stereotypy. Praha: EPOCH, 2006.
- 8 Kalhous, Z., Obst, O. a kol.: Školní didaktika. Praha: Portál, 2002.
- 9 Kalous, J., Veselý, A.: Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu. Praha: Univerzita Karlova, 2006.
- 10 Kocourek, J., Pechová, E.: S vietnamskými dětmi na českých školách. Nakladatelství H+H, 2006.
- 11 Kolektiv autorů: Cizinecké právo : právní stav ke dni 15. června 2007. Praha: Beck, 2007.
- 12 Kolektiv autorů: Interkulturní vzdělávání I. Praha: Projekt Varianty, 2002.
- 13 Kolektiv autorů: Informace pro cizince s trvalým pobytem v ČR, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha, 2007.
- 14 Kolektiv autorů: Kultura - společnost - tradice: soubor statí z etnologie, folkloristiky a sociokulturní antropologie. Praha: Etnologický ústav Akademie věd ČR v Praze, 2006.
- 15 Krejčí, J.: Kontrastní hodnoty a multikulturní společnost: sborník z mezinárodní konference. Praha: Filosofie, 2002.
- 16 Kroupová, A. a kol.: Vzdělávání k toleranci v multikulturním prostředí střední Evropy. Praha: Středisko pro výchovu k lidským právům, 2006.

- 17 Lehmannová, Z. a kol.: Kulturní pluralita v současném světě. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000.
- 18 Marádová, E.: Multikulturní porozumění. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006.
- 19 Nakonečný, M.: Sociální psychologie. Praha: Academia, 2000.
- 20 Nakonečný, M.: Úvod do psychologie. Praha: Academia, 2003.
- 21 Pelcová, N. a kol.: Multikulturní výchova ve vzdělávání budoucích učitelů a dalším vzdělávání učitelů. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2007.
- 22 Petrucijová, J.: Multikulturalismus jako komunikační problém. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005.
- 23 Petrusek, M. : Sociologie. Praha: SPN, 1998.
- 24 Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha: Portál, 2004.
- 25 Průcha, J.: Multikulturní výchova. Praha: Institut sociálních vztahů nakladatelství, 2001.
- 26 Sartori, G.: Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: esej o multietnické společnosti. Praha: Dokořán, 2005.
- 27 Skalková, J.: Obecná didaktika. Praha: ISV nakladatelství, 1999.
- 28 Šišková, T.: Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, 2001.
- 29 Taylor, Ch.: Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání. Praha: Filosofia, 2001.
- 30 Uherek, Z.: Integrace cizinců na území České republik. Praha: Akademie věd ČR, 2003.
- 31 Zákon č. 40/1993 Sb., O nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- 32 Zákon č. 561/2004 Sb., O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- 33 Zilynskyj, B.: Ukrajinci českých zemí po roce 1989. Ústav pro soudobé dějiny ČR, **2002.**

Internetové zdroje

http://www.cizinci.cz/files/clanky/324/KIC_aktualizovana.pdf, cit. 12.1.2008

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_pocet_cizincu, cit. 10.2.2008

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_migrace, cit. 10.2.2008

<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/o/1414-07-2007>"

1__demograficke_aspekty_zivota_cizincu, cit. 13.1.2008

<http://www.rvp.cz/sekce/180>, cit. 17.1.2008

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/ciz_vzdelavani, 17.1.2008

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_vzdelavani, 23.2.2008

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-verze-2007>, cit. 12.2.2008

http://www.prahafondy.eu/cz/jpd3/projekty/!78_internetove-kluby-ch@ve.-podpora_regcislo2209.html?support=&fulltext, cit. 15.3.2008

Přílohy

Příloha č. 1: Zahraniční a vnitřní stěhování cizinců podle státního občanství

zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_migrace, 10.2.2008

Zahraniční a vnitřní stěhování cizinců podle státního občanství, top 25 • rok 2006					
Pramen: Český statistický úřad					
Státní občanství	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Migrační saldo	Obrat migrace	Vnitřní stěhování
Celkem	66125	31 388	34 737	97 513	22 973
Ukrajina	30 150	17 157	12 993	47 307	12 922
Slovensko	6 781	629	6 152	7410	1 382
Vietnam	6 433	2 350	4 083	8 783	3 377
Ruská federace	4 675	2 461	2214	7 136	1 008
Moldávie	2 377	1 234	1 143	3611	1 115
Spojené státy	1 804	1 262	542	3 066	63
Mongolsko	1 549	474	1 075	2 023	622
Čína	1 381	604	777	1 985	173
Polsko	949	96	853	1 045	243
Bulharsko	830	673	157	1 503	141
Německo	797	63	734	860	119
Bělorusko	782	462	320	1 244	247
Kazachstán	460	269	191	729	156
Japonsko	454	413	41	867	35
Rumunsko	449	276	173	725	138
Makedonie	446	266	180	712	37
Indie	377	182	195	559	28
Bosna a Hercegovina	366	262	104	628	84
Turecko	353	164	189	517	50
Srbsko a Černá Hora	315	177	138	492	48
Uzbekistán	304	164	140	468	61
Spojené království	269	22	247	291	44
Arménie	224	99	125	323	71
Chorvatsko	221	124	97	345	31
Korea	200	114	86	314	7
Ostatní	3 179	1 391	1 788	4 570	771
Pozn.: pořadí dle přistěhovaných cizinců v roce					

Příloha č. 2: Cizinci podle pohlaví a věku

zdroj: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_migrace, 10.2.2008

Cizinci podle pohlaví a věku k 31.12. 2006									
Pramen: Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR									
Věk	Cizinci celkem	Z toho ženy	Cizinci s povolením k pobytu	z toho ženy	Věk	Cizinci celkem	z toho ženy	Cizinci s povolením k pobytu	z toho ženy
0	1 306	646	1 085	518	48	5 521	1 890	5 154	1 720
1	1 517	713	1 449	683	49	5 437	1 822	5 126	1 709
2	1 555	763	1 506	742	50	4 668	1 666	4 390	1 550
3	1 616	773	1 567	743	51	4 780	1 852	4 515	1 754
4	1 436	705	1 396	680	52	4 339	1 721	4 132	1 634
5	1 542	750	1 492	726	53	3 749	1 501	3 590	1 439
6	1 695	808	1 657	790	54	3 650	1 517	3 518	1 460
7	1 628	758	1 590	735	55	3 258	1 332	3 131	1 279
8	1 656	807	1 621	790	56	2 947	1 161	2 837	1 118
9	1 780	893	1 733	872	57	2 542	978	2 456	935
10	1 788	880	1 744	860	58	2 194	879	2 135	857
11	1 976	936	1 941	919	59	2 003	826	1 946	797
12	2 010	967	1 970	947	60	1 687	699	1 656	684
13	2 201	1 057	2 161	1 038	61	1 274	524	1 246	509
14	2 286	1 103	2 250	1 082	62	1 159	448	1 141	442
15	2 147	1 048	2 099	1 026	63	967	371	954	361
16	2 377	1 153	2 321	1 121	64	912	350	893	347
17	2 541	1 289	2 407	1 218	65	927	385	921	382
18	3 067	1 567	2 703	1 402	66	822	322	810	319
19	3 943	1 894	2 967	1 485	67	715	326	702	322
20	5 011	2 161	3 643	1 619	68	667	315	656	312
21	6 000	2 599	4 647	2 151	69	604	308	597	302
22	7 057	2 971	5 734	2 524	70	519	266	511	261
23	8 000	3 479	6 592	2 988	71	464	209	461	209
24	8 353	3 545	7 153	3 137	72	507	244	505	242
25	8 493	3 671	7 429	3 275	73	391	192	387	190
26	8 899	3 727	7 858	3 360	74	394	212	394	212
27	9 311	3 960	8 289	3 602	75	337	176	336	176
28	9 702	4 053	8 711	3 691	76	326	170	325	169
29	9 737	4 163	8 864	3 827	77	297	167	296	167
30	9 950	4 097	9 142	3 809	78	312	174	309	173

31	9 748	4 045	8 900	3 723	79	236	137	236	137
32	9 617	3 856	8 810	3 582	80	234	151	234	151
33	9 256	3 594	8 517	3 344	81	263	174	263	174
34	8 953	3 377	8 245	3 123	82	214	131	213	130
35	8 745	3 186	8 075	2 958	83	216	130	215	129
36	8 580	3 072	7 942	2 837	84	147	99	147	99
37	8 298	2 975	7 697	2 762	85	133	82	133	82
38	7 675	2 589	7 113	2 398	86	97	58	97	58
39	7 319	2 430	6 825	2 242	87	69	46	69	46
40	7 204	2 438	6 669	2 240	88	47	30	47	30
41	7 055	2 326	6 531	2 126	89	34	22	34	22
42	7 221	2 378	6 697	2 160	90	39	28	39	28
43	7 056	2 360	6 560	2 163	91	31	24	31	24
44	7 128	2 383	6 657	2 203	92	39	32	39	32
45	6 371	2 208	5 925	2 027	93	25	17	25	17
46	6 450	2 141	5 992	1 951	94	19	17	19	17
47	5 828	1 929	5 442	1 783	95+	47	39	47	39

Příloha č. 3: Seznam zúčastněných škol

Praha 1:

Malostranská základní škola

Základní škola J. Gutha-Jarkovského

Praha 2:

Základní škola Jana Masaryka

Základní škola Na Smetance

Praha 3:

Základní škola Pražačka

Praha 4:

Základní škola Jižní

Základní škola Bítovská

Základní škola U Krčského lesa

Základní škola Jílovská

Základní škola Mendíků

Základní škola Kunratice

Základní škola K Miličovu

Základní škola Praha 4, Květnového vítězství

Základní škola Zárubova

Praha 5:

Fakultní základní škola PedF UK

Základní škola Kořenského

Základní škola Praha 5 - Košíře

Základní škola Praha 5 - Smíchov

Základní škola, Praha - Zbraslav

Základní škola waldorfská

Základní škola Barrandov

Základní škola Janského

Základní škola Praha - Radotín

Praha 6:

Základní škola Hanspaulka

Základní škola Jana Wericha

Základní škola Nebušice

Praha 7:

Základní škola Letohradská

Praha 8:

Základní škola Na Slovance

Základní škola Hovorčovická

Základní škola Lyčkovo náměstí

Základní škola Na Šutce

Praha 9:

Základní škola Generála Janouška

Základní škola Litvínovská

Základní škola - Satalice

Základní škola Novoborská

Základní škola Hloubětín

Základní škola Tupolevka

Základní škola Dr. Edvarda Beneše

Základní škola Ratibořická

Praha 10:

Základní škola Jakutská

Základní škola Brigádníků

Základní škola V Rybníčkách

Základní škola Vladivostocká

Základní škola Hornoměřcholupská

Základní škola Bratří Jandusů

Příloha č. 4: Část školského zákona týkající se vzdělávání cizinců

Systém ASPI - stav k 2.3.2008 do částky 23/2008 Sb. a 4/2008 Sb.m.s.

Obsah a text 561/2004 Sb. - poslední stav textu

561/2004 Sb.

ZÁKON

ze dne 24. září 2004

o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Změna: 383/2005 Sb.

Změna: 161/2006 Sb.

Změna: 179/2006 Sb. (část)

Změna: 158/2006 Sb.

Změna: 342/2006 Sb.

Změna: 165/2006 Sb.

Změna: 624/2006 Sb.

Změna: 112/2006 Sb.

Změna: 179/2006 Sb.

Změna: 217/2007 Sb.

Změna: 296/2007 Sb., 343/2007 Sb.

Změna: 58/2008 Sb.

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Vzdělávání cizinců

§ 20

(1) Občané Evropské unie a jejich rodinní příslušníci mají přístup ke vzdělávání a školským službám podle tohoto zákona za stejných podmínek.

(2) Osoby, které nejsou uvedeny v odstavci 1, mají za stejných podmínek jako občané Evropské unie přístup:

a) k základnímu vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají na území České republiky,

b) ke školnímu stravování a k zájmovému vzdělávání poskytovanému ve školském zařízení pro zájmové vzdělávání v pravidelné denní docházce, pokud jsou žáky základní školy, odpovídajícího ročníku střední školy nebo odpovídajícího ročníku konzervatoře,

c) ke střednímu vzdělávání a vyššímu odbornému vzdělávání, včetně vzdělávání při výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, pokud pobývají oprávněně na území České republiky,

d) k předškolnímu vzdělávání, základnímu uměleckému vzdělávání, jazykovému vzdělávání a ke školským službám podle tohoto zákona, pokud mají právo pobytu na území České republiky 13) na dobu delší než 90 dnů 13a), popřípadě pokud jsou osobami oprávněnými pobývat na území České republiky za účelem výzkumu 13b), azylanty, osobami požívajícími doplňkové ochrany 13c), žadateli o udělení mezinárodní ochrany 13d) nebo osobami požívajícími dočasné ochrany 13e).

(3) Osoby uvedené v odstavci 2 písm. c) a d) se stávají dětmi, žáky nebo studenty příslušné školy nebo školského zařízení za podmínek stanovených tímto zákonem, pokud řediteli školy nebo školského zařízení prokáží nejpozději při zahájení vzdělávání nebo poskytování školských služeb oprávněnost svého pobytu na území České republiky. Oprávněnost pobytu na území České republiky se prokazuje dokladem podle zvláštního právního předpisu 13f).

(4) Osobám, které nejsou státními občany České republiky a získaly předchozí vzdělání v zahraniční škole, se při přijímacím řízení ke vzdělávání ve středních a vyšších odborných školách promíjí na žádost přijímací zkouška z českého jazyka, pokud je součástí přijímací zkoušky. Znalost českého jazyka, která je nezbytná pro vzdělávání v daném oboru vzdělání, škola u těchto osob ověří rozhovorem.

(5) Pro žáky, kteří jsou dětmi osoby se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie, a kteří na území České republiky, kde taková osoba vykonává nebo vykonávala pracovní činnost v pracovněprávním vztahu nebo samostatně výdělečnou činnost, nebo na území České republiky studuje, anebo získala právo pobytu na území České republiky z jiného důvodu 13) dlouhodobě pobývají a kteří plní povinnou školní docházku podle tohoto zákona, zajistí krajský úřad příslušný podle místa pobytu žáka ve spolupráci se zřizovatelem školy

a) bezplatnou přípravu k jejich začlenění do základního vzdělávání, zahrnující výuku českého jazyka přizpůsobenou potřebám těchto žáků,

b) podle možností ve spolupráci se zeměmi původu žáka podporu výuky mateřského jazyka a kultury země jeho původu, která bude koordinována s běžnou výukou v základní škole.

(6) Krajský úřad zajistí přípravu pedagogických pracovníků, kteří budou uskutečňovat vzdělávání podle odstavce 5.

(7) Ministerstvo stanoví prováděcím právním předpisem formu, obsah a organizaci bezplatné přípravy podle odstavce 5 písm. a).